พระพุทธมนต์พระปริตร
๗ เรื่อง

อนุสรณ์

นงานพระราชทานเพลิงศพ

ยเอก ผ่อง นาคโสภณ

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส

๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๐

พระพุทธมนต์พระปริตร ๗ เรื่อง

รวบรวมและเรียบเรียง

โดย

นาวาโท สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล

เจ้าภาพ

พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร้อยเอก ผ่อง นาคโสภณ

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส

๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๐

คำนำ

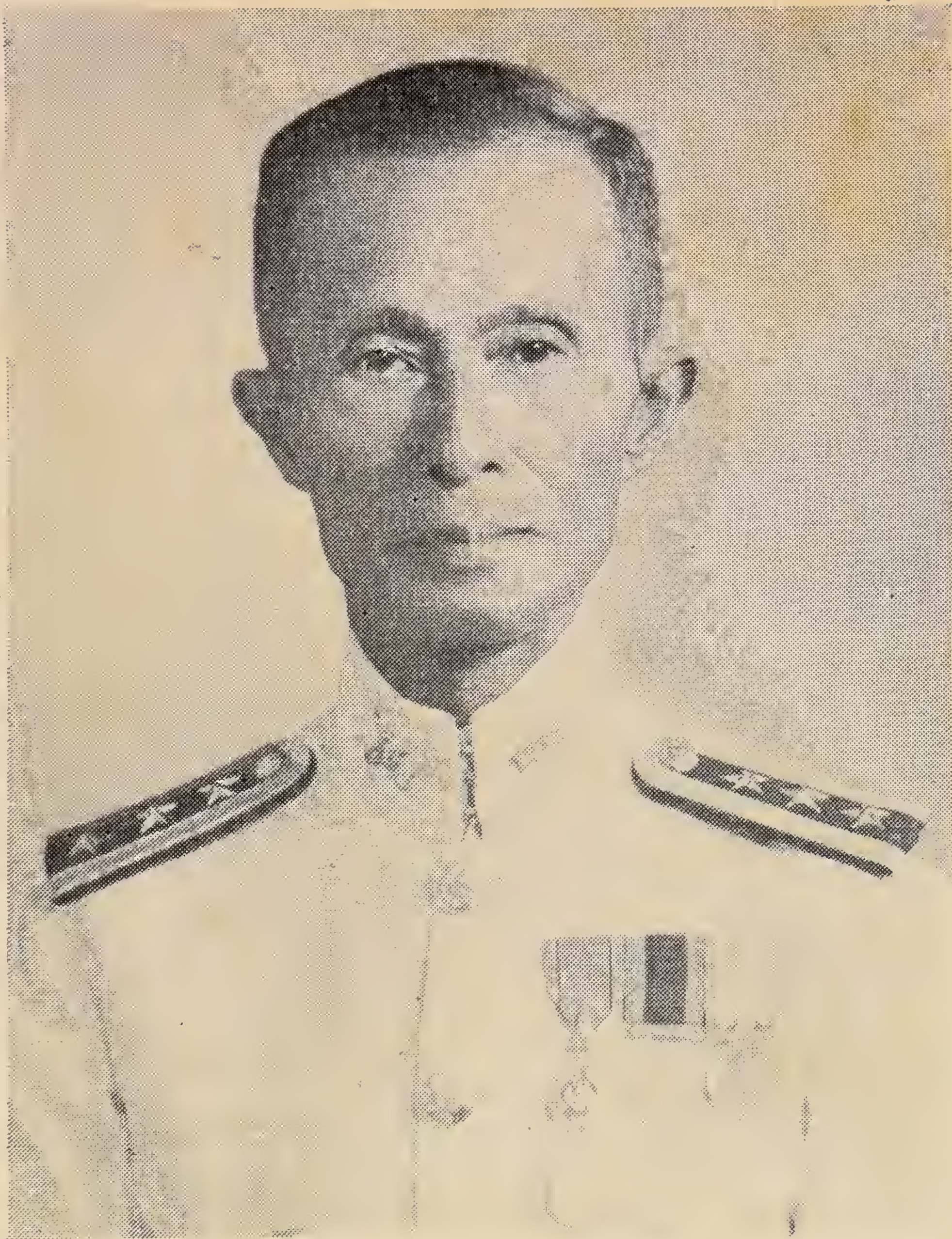
พระพุทธมนต์พระปริตรในหนังสือนี้ ก็คือสวดมนต์ที่พระสงฆ์ท่านนำไปสาธยายสวดตามบ้านตามเรือนในงานมงคลพิธีต่าง ๆ แต่โบราณกาลมาจนทุกวันนี้ ทุกท่านที่เป็นพุทธ-ศาสนิกชนได้ฟังกันเนือง ๆ เพื่อเสนอให้เห็นสาระในกรณีที่พัวพันอยู่ จึงได้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้น ครั้งแรกได้นำไปออกอากาศเป็นบทความที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ในวันพระตอนเช้าบางวัน ต่อมามีผู้สนใจนำไปพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ ตามต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นข้อเรียงในรูปบทความ และบรรยายแบบรวบรัดใช้เวลากระจายเสียงเพียง ๑๕ นาทีจบเรื่อง ทั้งการเรียบเรียงครั้งนั้นก็ต้องรีบด่วน มิฉะนั้นไม่ทันเวลาส่งเข้ารายการ เรื่องเดิมของท่านที่ค้นคว้าและรวบรวมมาเล่า ก็เหนือสติปัญญาแทบจะล้มความคิดเสียแล้ว เวลาดำเนินการก็ไม่ค่อยจะมีนัก เพราะมีภาระอื่นต้องรับผิดชอบอยู่ แต่ด้วยความสนใจก็พอสำเร็จลงได้ ดังนั้นความไม่เรียบร้อย ข้อบกพร่อง และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจมีได้ขอประทานอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย แม้การพิมพ์คราวนี้ก็กะทันหัน

เพียง ๑๐ วันเท่านั้น แต่เริ่มต้นจนถึงวันงาน เนื่องด้วยเจ้าภาพเพิ่งมาติดต่อขอเรื่องพิมพ์ เนื้อหาพระพุทธมนต์พระปริตรในหนังสือนี้ ยังพิมพ์ได้เพียงบางส่วนไม่ครบชุด ขอโปรดประทานอภัย

ในที่สุดนี้ ขออำนาจบุญกุศลจากธรรมบรรณาการนี้อันจะพึงมี และพลวปัจจัยอุทิศเจตนาอันเป็นส่วนบุญส่วนกุศลจากท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย พร้อมทั้งเจ้าภาพอีกสถานหนึ่ง จงเป็นกัลปนาผลกุศลวิบากสมบัติ บังเกิดมีแก่ท่านผู้วายชนม์ เพื่อสุคติภพยิ่งๆ ขึ้นในสัมปรายภพเทอญ.

น.ท. สวัสดิ์ พัฒน์เกิดผล

๑ มิถุนายน ๒๕๑๐

ร้อยเอก ผ่อง นาคโสภณ

ชาตะ ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๔๐

มรณะ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐

ประวัติ

ร้อยเอก ผ่อง นาคโสภณ

ร้อยเอก ผ่อง นาคโสภณ เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๔๐ วันศุกร ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๙ ปีระกา ณ บ้านเลขที่ ๖๖๙ ตำบลเจริญพาศน์ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรร้อยตรี เหมือน นาคโสภณ บิดา และนางแจ่ม นาคโสภณ มารดา พร้อมด้วยมีน้องร่วมสกุลสัมพันธ์เดียวกันอีก ๔ ตามลำดับดังนี้ นางผิว นาคโสภณ เป็นครู ร.ร. พิพัฒนศึกษา นางสาวประสงค์ นาคโสภณ สำเร็จวิชาการพยาบาลและผดุงครรภ์จาก ร.พ. จุฬาลงกรณ์ฯ ประจำอยู่ ร.พ. โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง ร.ท. ประเสริฐ นาค-โสภณ ร.น. รับราชการกรมอุทกศาสตร์ทหารเรือ และนายกมล นาคโสภณ บริษัทไทยเดินเรือ ชีวิตการศึกษาและราชการ เป็นนักเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ ชั้นปีที่ ๔ ณ สถานการศึกษาแห่งนี้ปรากฏว่า ไม่ลุที่หมายปลายทาง ต่อมาได้เข้าศึกษาใหม่เป็นนักเรียนนายสิบทหารรักษาวัง ได้ผลสำเร็จเริ่มต้นมียศเป็นสิบตรี เมื่อ

๑ พ.ค. ๒๔๖๑ และเป็นว่าที่ร้อยโทเป็นที่สุด เมื่อ ๑ ม.ค. ๒๔๙๘ และเป็นร้อยเอก เมื่อ ๑ ม.ค. ๒๕๐๐ เคยสังกัดและมีตำแหน่งในกรมกองต่าง ๆ แต่เริ่มต้นจนที่สุดดังนี้ เป็นผู้บังคับหมู่ในกรมทหารรักษาวัง เป็นเสมียนตรีและเสมียนโท กรมยุทธภัณฑ์ทหารบก พนักงานเอก กองจัดซื้อ กรมยกบัตรทหารบก แล้วประจำกรม และต่อมาเป็นผู้ช่วยหัวหน้า มว. ยบ. ๑ กรมพลาธิการทหารบก ในที่สุดย้ายประจำกรมกำลังพลทหารบก เมื่อ ๑ ม.ค. ๒๕๐๑ เป็นนายทหารพ้นราชการรับบำเหน็จบำนาญและสังกัดกองทัพบก เหรียญตราที่ได้รับมีดังนี้ เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ เหรียญทองมงกุฎไทย เหรียญทองช้างเผือก เหรียญจักรพรรดิมาลา และเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เป็นที่สุด

ร้อยเอก ผ่อง นาคโสภณ ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ณ วัดราชสิทธาราม จังหวัดธนบุรี พระสังวรานุวงษ์เถร เจ้าอาวาสวัดนี้เป็นพระอุปัชฌายะ เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ได้แต่งงานกับนางสงวน บุตรนายสดและนางไทย วิจิตรานนท์ มีบุตรชายชื่อ วัลลภ นาคโสภณ ปัจจุบันประจำอยู่แผนกทันตกรรมคณะแพทยศาสตร์ เป็นทายาทดำรง

สกุลสืบมา ณ บัดนี้ ร้อยเอก ผ่อง นาคโสภาณ ในบั้นปลายชีวิตได้ใช้ความเป็นอยู่ประกอบการบุญการกุศล และมั่นคงในการศึกษาและปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ทั้งภายในบ้านและตามวัดวาอารามต่าง ๆ จนเป็นที่รู้จักดีในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ระยะกาลต่อมาเมื่อ ๖ ก.พ. ๒๕๑๐ ได้ป่วยลงอาการดูไม่ค่อยจะรุนแรงนัก ภรรยาและบุตรพร้อมด้วยน้องสาวซึ่งเป็นนางพยาบาลถือคติความไม่ประมาทเป็นที่ตั้งได้นำไปรักษา ที่ โรงพยาบาล โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง ต่อมาอาการกลับปรากฏว่าหนักลง ในที่สุดก็ถึงอวสานแห่งชีวิตด้วยอาการอันสงบ ณ โรงพยาบาลนี้ด้วยโรคหัวใจวายอย่างปัจจุบันทันด่วน บรรดาภรรยาบุตรและน้องๆได้เชิญศพมาตั้งบำเพ็ญกุศล ณ วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี การบำเพ็ญกุศลก็ได้เป็นไปตามประเพณีนิยมตามลำดับมา แต่เริ่มต้นจนถึงวาระวันพระราชทานเพลิง ณ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๐ นี้.

ในที่สุดแห่งประวัตินี้ เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณ ในความกรุณาปรานีแด่ทุกท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติแก่งานศพนี้ทั้งในส่วนที่ดำเนินการมาแล้วและในการพระราชทานเพลิงครั้งนี้ เจ้าภาพขอน้อมคารวะอย่างสูงยิ่งไว้แด่ทุกท่าน ณ โอกาสนี้ด้วย.

สารบาญเรื่อง

พระพุทธมนต์พระปริตร ๗ เรื่อง

ลำดับเรื่อง หน้า

พระพุทธมนต์รัตนปริตร

ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ ฯลฯ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ

ปฏิบัติป้องกันตนจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ

และเพื่ออยู่เย็นเป็นสุข

พระพุทธมนต์ชื่อ รัตนปริตร หรือ รัตนสูตร นี้ มาในพระสุตตันตปิฎกถึง ๒ ที่มา คือ เรื่องที่ ๖ ในขุททกปาฐะแห่งหนึ่ง และเรื่องที่ ๑ ในจูฬวรรคตอนสองแห่งสุตตนิบาตแห่งหนึ่ง ในคัมภีร์ขุททกนิกายทั้ง ๒ ที่มา และมีอรรถกถาปรมัตถโชติกาทุติยภาค และคัมภีร์สารัตถสมุจจัยเป็นแนวบรรยายประกอบด้วย พร้อมทั้งอาศัยธรรมบทขุททกนิกายและอรรถกถาชื่อนั้นอีกส่วนหนึ่งเป็นหลักฐานของเรื่องนี้

เค้าเรื่องประกอบรัตนสูตรส่วนอรรถกถาว่า สมัยหนึ่งนครเวสาลี หรือไพสาลี ดินแดนส่วนหนึ่งของอินเดียสมัยพุทธกาล เป็นนครที่มั่งคั่งสมบูรณ์พูนสุข เป็นเขตขัณฑ์ที่กว้างขวาง มีประชาชนมากหลาย และบ้านเรือนเป็นหลักฐานหนาแน่น เป็นเมืองที่น่ารื่นรมย์อุดมด้วยสวน นา ไร่ และ

สระน้ำสำหรับกินอาบใช้อย่างเพียบพร้อม แต่ในกาลต่อมาเวสาลีกลับทรุดโทรมและเสื่อมลงโดยลำดับ ด้วยเหตุหลายประการดังต่อไปนี้ คือประชาชนพากันเกียจคร้าน ไม่เอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของตน ดำเนินชีวิตอย่างสุกเอาเผากินไปชั่ววันหนึ่ง ๆ อย่างนี้บ้าง ขาดความสะอาดไม่ดูแลรักษาบ้านเรือนและสาธารณสถานให้มีระเบียบเรียบร้อย ปล่อยให้สกปรกรกรุงรัง ถือตามอำเภอใจใครจะทำอะไรก็ได้ ไร้สุขลักษณะ อย่างนี้บ้าง ประกอบกับฤดูกาลวิปริตให้โทษ คือฝนแล้ง น้ำท่าอัตคัด และผลได้อันเป็นหลักของบ้านเมืองคือกสิกรรม และการครองชีพของประชาชนก็เสียหาย อย่างนี้บ้าง ประชาชนจึงพากันอดอยากและล้มป่วยเจ็บถึงตายกันเรื่อย ๆ การคิดแก้ไขสถานการณ์และเหตุร้ายก็ไม่ได้ดำเนินการแต่อย่างใด ยิ่งกว่านั้น ยังทิ้งศพของผู้ตายและสิ่งปฏิกูลให้กลาดเกลื่อนไปหมด เป็นการช่วยโหมความร้ายแรงให้ทวีคูณขึ้น จึงเกิดโรคระบาดมีอหิวาตกโรคเป็นต้น แพร่หลายลุกลามไป เป็นการเท่ากับเพิ่มจำนวนผู้ตายให้สูงขึ้นเป็นร้อยเป็นพันอย่างรวดเร็ว ใช่แต่เท่านั้น พวกเหล่าร้ายที่เรียกกันในครั้งนั้นว่า "อมนุษย์" ยังคอยบั่นทอนชีวิตและความผาสุกของประชาชน มีอยู่ชุกชุมอีก

ด้วย ความล้มตายและความเดือดร้อนจึงหนักยิ่งขึ้น จนนครเวสาลีซึ่งแต่ก่อนเป็นนครที่สง่างาม อุดมสมบูรณ์อยู่เย็นเป็นสุข ต้องกลายสภาพเป็นเมืองที่แร้นแค้น เต็มไปด้วยภัยนานาประการ และเป็นแหล่งระทมทุกข์ มีแต่เสียงโอดครวญของผู้เจ็บป่วยและเสียงร่ำไห้ของญาติมิตรของผู้ตาย ซ้ำยังสกปรกมีกลิ่นปฏิกูลเหม็นคลุ้งเกือบทั่วบริเวณ เป็นเมืองที่น่าอนาถและแสนสลดใจยิ่งนัก

ข้อความของเรื่องนี้มีต่อไปว่า เมื่อนครเวสาลีอยู่ในสภาพเช่นนั้น ประชาชนสุดจะทนได้ จึงพากันไปร้องทุกข์ต่อกษัตริย์ประมุขผู้ครองนคร และตั้งข้อหาว่า "ทรงประพฤติผิดราชประเพณี" จนถึงกับตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบสวน แต่ก็ไม่ประจักษ์ความผิดและความบกพร่องในราชประเพณีแต่ประการใด ในที่สุดก็ตกลงหาทางแก้ไขแต่ก็ไม่ตรงจุดหมายคือบนบานศาลกล่าวบ้าง ให้ผู้ถือโชคลางของขลังเข้าช่วยบำบัดบ้าง ภัยเหล่านั้นก็ไม่สงบ ยังคงร้ายแรงอยู่เช่นนั้น ร้อนถึงผู้ปกครองบริหารบ้านเมืองต้องประชุมปรึกษาหารือกัน คิดกำจัดภัยนั้นต่อไป ความเห็นจากที่ประชุมได้ลงมติให้เชิญผู้สามารถจากที่อื่นมาช่วยบำบัด แต่ข้อเสนอของที่ประชุมก็มีเสียงเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่าย

หนึ่งเสนอให้นำลัทธิอันเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนาเข้ามาขจัดภัย เช่นครูทั้งหกมีเดียรถีย์นิครนถ์เป็นต้น อีกฝ่ายหนึ่งเสนอให้ทูลเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดระงับภัย แต่ก็นับว่าเป็นโชคดีของนครเวสาลี ที่ประชุมได้ตกลงยอมให้ทูลเชิญพระพุทธองค์ทรงโปรด และมอบเรื่องให้เจ้าชายมหาลีพระราชวงศ์องค์หนึ่งแห่งลิจฉวี กับข้าราชการผู้ใหญ่อีก ๕ ท่าน ไปดำเนินการเจรจาทูลเชิญเสด็จพระพุทธองค์ ณ ที่ประทับเมืองราชคฤห์ มคธรัฐ ในที่สุดเรื่องก็เป็นผลดีพระพุทธองค์ทรงรับนับว่าเป็นโชคช่วยเวสาลีอย่างยิ่ง เป็นอันว่าพระพุทธองค์ทรงรับเสด็จเวสาลีชั่วระยะกาลหนึ่ง เพื่อทรงระงับภัยและประทานสันติสุขแก่เวสาลีนคร แต่มีข้อแม้ว่า หลังจากนั้นแล้วจะเสด็จกลับประทับจำพรรษกาล ณ พระเวฬุวันมหาวิหารแห่งนครราชคฤห์ตามเดิม

ขอรวบรัดตัดความว่า เมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จถึงชายแดนนครเวสาลีแล้ว ฝนซึ่งแล้งมานานได้ตกกระหน่ำใหญ่ลงมาตลอดดินแดน และท่วมนองทั่วบริเวณเมืองสูงขนาดถึงเอว ได้ชำระล้างความสกปรกและสิ่งปฏิกูลให้สะอาดแล้วไหลลงแม่น้ำออกสู่ทะเลลึก นี่ประการหนึ่ง การจัดสถานที่ให้สะอาดมี

ระเบียบเรียบร้อยสง่างามและให้สมบูรณ์ด้วยของกินของใช้อย่างดีในการต้อนรับเสด็จพระพุทธดำเนินของชาวเวสาลีครั้งนั้น โดยเลียนแบบชาวมคธรัฐอย่างเป็นงานเป็นการและประกวดประขันจนดีถึงขนาดเป็นมหัศจรรย์ นี่ประการหนึ่ง ทั้งชาวเมืองก็ตื่นเต้นลุกขึ้นร่วมมือปฏิบัติงานรับเสด็จ และมีขวัญเป็นกำลังใจที่จะได้เฝ้าพระพุทธองค์ทรงโปรด นี่ประการหนึ่ง เป็นผลพลอยได้ในชั้นต้น เท่ากับเป็นการสร้างสุขลักษณะในบ้านเมืองและสุขภาพอนามัยให้บังเกิดมีขึ้น นับเป็นคุณประโยชน์คือแก้ไขเหตุร้ายเป็นเบื้องแรก ความต่อไปว่า เวลาเย็นวันนั้นพระพุทธองค์ได้เสด็จถึงชานพระนครเวสาลี ในท่ามกลางการต้อนรับของชาวเวสาลีอย่างดีถึงขนาด และได้เสด็จเลยไปประทับยืน ณ เบื้องประตูที่จะผ่านเข้าตัวเมือง แล้วมีพระพุทธบัญชาให้พระอานนท์เถระเจ้าเรียนพระพุทธมนต์รัตนสูตร และมีพระพุทธดำรัสให้นำบาตรส่วนพระองค์ไปประกอบพิธีทำน้ำพระพุทธมนต์ประพรมรอบกำแพง ๓ ชั้นให้ทั่วเมืองเวสาลี เมื่อพระอานนท์เถระเจ้ารับพระพุทธบัญชานั้นและปฏิบัติการตามพระพุทธดำรัสทุกประการตลอดเวลา ๓ ยามในคืนนั้นแล้ว บรรดาภัยต่าง ๆ ในเวสาลีที่ยังตกค้างอยู่คือการป่วยเจ็บของชาว

เมืองก็ดี และเหล่าร้าย คือ พวกอมนุษย์ที่แอบแฝงก่อกรรมทำเข็ญชาวเมืองอยู่นั้นก็ดี ด้วยอำนาจพระพุทธมนต์รัตนสูตรและน้ำพระพุทธมนต์นั้นได้สิ้นสูญไปในที่สุด เป็นอันว่านครเวสาลีได้กลับคืนเข้าสู่สันติสุขและมีสภาพเป็นปรกติร่มเย็นอีกวาระหนึ่ง

บัดนี้จะได้บรรยายเนื้อหาของรัตนสูตรที่พระพุทธเจ้าประทานเป็นพระปริตรบันดาลให้คลี่คลายได้อย่างทันตาเห็น และพระอานนท์เถระเจ้าได้เรียนและนำไปปฏิบัติการจนเกิดผลดีแก่เวสาลี ในข้อเท็จจริงและเหตุผลสืบไป ประการต้นนี้ขอยกคำว่า "รัตน" ที่เป็นชื่อมากล่าวก่อน ตามแนวความคิดเห็นของพระปรมัตถโชติกาจารย์ว่า "หมายเอาวัตถุซึ่งสร้างความจับจิตจับใจ มีค่ามาก หาสิ่งอื่นใดเปรียบได้ยาก เป็นของหาชมได้ไม่ง่ายนัก และเป็นเครื่องประดับประดาของคนชั้นสูง" ในคัมภีร์อภิธานนัปปทีปิกาว่า "เป็นความหมายที่บ่งถึงของมีค่าในโลกทั้งหมด คือ เงิน ทอง เพชร นิล จินดา มรกต ไพฑูรย์ มุกดา และประพาฬ เรียกรัตนะได้ทั้งนั้น" ส่วนในเชิงภาษานั้นรัตนะ ให้ความหมายไปในทำนองดังนี้ "ประมุข ประธาน หัวหน้า ประณีต ประเสริฐ ล้ำเลิศ สูงส่ง" แม้แต่ละตัวอักษร

คัมภีร์นิรุตติมัญชุสายังให้ความหมายเป็นน้ำหนักไว้อีกว่า "ร" บ่งถึงความรื่นเริง คือเป็นระเบียบสง่างาม "ต" บ่งถึงความคุ้มครอง คือให้พ้นทุกข์ยาก และ "น" บ่งถึงความร่มเย็น คือสันติสุข ฉะนั้น รัตนะ จึงมีความหมายไปในทางดีสูงสุดและสำคัญด้วยประการะดังกล่าวมา

แม้ข้อความในรัตนสูตรเองก็กล่าวรับรองคำว่า รัตนะ ไว้ทำนองนั้น แต่ชี้ชัดเพิ่มข้ออธิบายลงไปอีกว่า บรรดาทรัพย์สิ่งของเครื่องปลื้มใจในโลกมนุษย์นี้ เช่นพระศิริราชสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิราช อันมีค่ายิ่งกว่าสินทรัพย์ใดๆก็ดี สมบัติใดๆ ของนาคและครุฑในโลกอื่นที่นับว่าเยี่ยมก็ดี ทิพยสมบัติในเทวโลกอันหาไม่ได้ในดินแดนมนุษย์นี้ก็ดี ยังไม่เป็นรัตนะอันแท้จริงและมีค่าเลิศที่จะเทียมเท่าพระคุณสมบัติในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพียงบางประการเลย ด้วยเหตุนี้ รัตนะ อันหมายถึง ความประเสริฐสูงสุดหรือสิ่งที่ประณีตล้ำค่า ท่านจึงกล่าวไว้ในรัตนสูตรนี้ว่าได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และกล่าวเป็นคำรวมว่า พระรัตนตรัย สืบมาจนบัดนี้

ในรัตนสูตรพระพุทธมนต์นี้ มีเนื้อความแบ่งเป็นหลัก

ใหญ่อยู่ ๓ ประการ คือ ประการต้นเป็นพระพุทธดำรัสประกาศเรียกร้องความสามัคคีและขอให้ร่วมกันประกอบความดีทั้งในหมู่มนุษย์และทวยเทพ โดยต่างให้นึกถึงคุณงามความดีพึ่งพาอาศัยกันและเห็นอกเห็นใจไม่ประทุษร้ายกัน ประการที่ ๒ เป็นคุณสมบัติในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คือกล่าวว่าเป็นรัตนะอันประเสริฐและประณีต โดยยกเอาพระวิสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ และพระปัญญาคุณในพระพุทธคุณมาเป็นรัตนะแรก ยกเอาพระธรรมที่สร้างสันติสุขและเป็นแก่นพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน ข้อหนึ่ง และยกเอาความตั้งมั่นแห่งใจที่จะดำเนินทางไปสู่สันติสุข คือ สัมมาสมาธิ หรือมรรคสมาธิซึ่งสำคัญยิ่งในพระอัฏฐังคิมรรคนั้น อันมิใช่สมาธิในฌานสมาบัติข้อที่สอง เป็นรัตนที่ ๒ ในส่วนของพระสงฆ์ยกเอามาพรรณนาเป็น ๗ สถาน เป็นส่วนรวมกินความถึงพระอริยเจ้าทุกประเภท ๔ คือ ข้อแรกว่าเป็นผู้เหมาะสมที่ควรจะถวายทานแท้และมีผลดีมากแก่ผู้ให้ ข้อที่ ๒ ว่าท่านเป็นผู้ทำแต่ความดี มีใจมั่นคง กล้าเสียสละแม้ชีวิตบำเพ็ญประโยชน์ มีแต่สันติสุขและหมดความเศร้าหมองแล้ว ข้อที่ ๓ ว่าท่านได้พบของจริงอันล้ำค่าแล้วและไม่หวั่นไหวโลเลด้วยโลกธรรมดุจ

เสาหินที่ปักไว้แน่นฉะนั้น และข้อที่ ๔ ว่า ท่านระงับการกระทำอย่างชาวโลกได้ ไม่หวังตอบแทนแลกเปลี่ยนเป็นมูลค่า แม้ทำความดีให้ หมดโลภ โกรธ หลง เป็นปราชญ์และเยือกเย็นเป็นที่ดับร้อนของผู้มีทุกข์ได้ดุจน้ำดับไฟฉะนั้น อีก ๓ สถานเป็นเรื่อง พรรณนาเฉพาะ พระโสดาบันพระอริยเจ้า ชั้นต่ำ ที่สุดเช่นพระอานนท์ผู้ประกอบพิธีในขณะนั้น เป็นการให้ความเชื่อถือแก่ที่ประชุมครั้งนั้น ว่าท่านก็เป็นผู้ฉลาดลึกซึ้งเหมือนกันจึงสามารถพบของจริงอันล้ำค่าได้ แม้จะไม่สมบูรณ์แท้แต่ก็อีกเจ็ดชาติเป็นอย่างมากจะเป็นผู้ประเสริฐอย่างแท้จริง ความเห็นเข้าข้างตนเป็นประมาณก็ดี ความรวนเรในข้อปฏิบัติก็ดีและความประพฤติอย่างผิวเผินในศาสนานี้ก็ดี ไม่มีแล้ว ทั้งไม่ไปเกิดในที่ชั่วช้าต่ำทรามต่อไป และไม่สร้างกรรมร้ายคืออนันตริยกรรมขึ้น หากจะพลั้งเผลอไปบ้างในการทำ พูด และคิดในสิ่งที่ไม่งามไม่ควรเล็กน้อย ก็ยอมรับผิด และมุ่งหน้าเพื่อสันติสุขแต่ฝ่ายเดียวเป็นรัตนะที่ ๓ และในประการที่ ๒ นี้ได้ทรงอ้างความที่กล่าวมาทั้งสามพระรัตนาธิคุณเป็นนั้นสัจจวาจาประทานพร คือความสวัสดี รวมอยู่ด้วย

ตามใจความในรัตนสูตร ประการที่ ๒ นี้ ที่จะ ถ่ายทอดมา

ปฏิบัติ เพื่อความสวัสดีคืออยู่เย็นเป็นสุขตามฐานะของผู้นับถือพระพุทธศาสนาและควรแก่ข้อเท็จจริงแล้ว ก็ต้องดำเนินการตามนัยพระพุทธคุณสมบัติ คือความสะอาดบริสุทธิ์ เห็นใจกันและรอบคอบมีสติประการหนึ่ง ดำเนินตามพระธรรมคุณสมบัติคือรักความรักจริง มุ่งประโยชน์ และมั่นคงในความชอบธรรมประการหนึ่ง และดำเนินตามพระสังฆคุณสมบัติ คือรักษาระเบียบ มุ่งความเรียบร้อยและพิจารณาข้อเท็จจริง กำจัดสิ่งชั่วเลว เพื่อความสง่างามประการหนึ่ง ตามนัยวิธีดำเนินการ ๓ หลักดังกล่าวมานั้น ภัย ทุกข์ โทษ ก็จะมีได้อย่างไร คงอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน สมดังคำอุประมาคือรัตนะ อันได้แก่ของมีค่าในโลกนี้ คือ เพชรซึ่งบริสุทธิ์ มีรัศมีและจับใจคนนี้ลักษณะหนึ่ง แข็งแกร่ง มีน้ำหนัก และมั่นคงในตัวเองนี้ลักษณะหนึ่ง และงดงามแพรวพราวเป็นระเบียบเรียบ ๆ และมีค่ามากนี้ลักษณะหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงประธานพระคุณสมบัติของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เทียบรัตนะ โปรดชาวเวสาลีให้ถือเป็นแนวปฏิบัติตนและบ้านเมืองจนเกิดผล คือ ปลอดปราศจากภัย และประสบความสมบูรณ์พูนสุขทั่วกัน

อนึ่งรัตนะสูตรนี้ แม้ปัจจุบัน พระสงฆ์ท่านก็ได้นำมาสวดมนต์ในงานมงคลเสมอให้ผู้ฟังรับไปพิจารณาดำเนินการเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวนั้น และในพิธีการนั้นพระพุทธมนต์นี้จะมีปฏิบัติการเป็นพิเศษกว่าพระพุทธมนต์อื่นๆเช่น การจับสายสิญจน์เจริญพระพุทธมนต์ หยดเทียนในบาตรน้ำพระพุทธมนต์และดับเทียน และยังมีคติถือกันว่า สวดรัตนสูตรแล้วต้องตั้งบาตรน้ำมนต์ จุดเทียนปากบาตรอย่าให้เทียนดับก่อนพระดับและเทียนที่พระดับแล้วไม่จุดอีก ดังนี้ จึงจะสวัสดี ในรูปพิธีการนี้ยังมีข้ออุปมาให้ค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเกี่ยวแก่การปฏิบัติไว้อีก คือบทพระพุทธมนต์รัตนสูตรที่พระสวด ถือเป็นหลักวางไว้ดำเนินการการจุดเทียน ระวังเทียนดับ และการหยดเทียน เป็นสัญญลักษณ์แสดงความเชื่อมั่นว่าต้องทำได้สัตย์จริง และน้ำพระพุทธมนต์เป็นอุปมาถึงความร่มเย็นเป็นสุขเมื่อได้ประหรืออาบกิน พร้อมทั้งเทียนที่ดับแล้ว เหมือนทุกข์โทษภัยได้สิ้นสูญไปไม่มีวันกลับมาอีกฉะนั้น และพระพุทธมนต์รัตนสูตรนี้ แม้พระพุทธองค์ก็ทรงมั่นพระทัย ในการใช้เผด็จทุกข์จรรโลงสุขเป็นแน่แท้ต่อมาถึงกับประทานด้วยพระองค์อีกในพระนครเวสาลีนั้นหลายครั้งหลายครา จนเสด็จกลับ เป็นเวลาถึง ๗ วันเต็มดังนี้แล

ประการที่ ๓ ความสุดท้ายสูตรนี้ เป็นเทวดำรัสของพระอินทรสักกเทวราช ซึ่งเสด็จมาประชุมร่วมอยู่ในที่นั้นด้วย ได้ประกาศเชิญชวนที่ประชุมนั้นให้ถวายความนอบน้อมพระ-รัตนตรัย และความร่วมมือปฏิบัติความดีตามพระพุทธดำรัส และทรงอธิษฐานประทานพรเป็นที่สุด อยู่ในตอนปลายนี้ด้วย

อนึ่ง คำ "ภูต" ในสูตรนี้ ท่านให้หมายความไว้เป็น ๗ ประการ คือ ๑. คุณสมบัติที่มีอยู่ ๒. ขันธ์ห้า ๓. สิ่งที่เป็นรูปหลัก คือธาตุสี่ มีธาตุดิน เป็นต้น ๔. พระอรหันต์ขีณาสพ ๕. สรรพสัตว์ทั่วไปทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน ๖. พืช มีต้นไม้ เป็นต้น และ ๗. พวกอมนุษย์หรือเทวดา ในที่นี้ท่านประสงค์เอาประการที่ ๗ คำว่าภุมมเทวดา หรือพระภูมิก็เป็นอมนุษย์พวกที่เกิดอาศัยพื้นแผ่นดิน และสิงอาศัยอยู่ตามต้นไม้ ภูเขา ลดาเถา เป็นต้น และเป็นภูตพวกที่เกิดในที่สืบเนื่องแต่แผ่นดิน จากยอดเขาสิเนรุลงมา แม้เทวดาชั้นดาวดึงส์และชั้นจาตุมมหาราชิกาก็ใช่ เพราะเทพทั้งสองชั้นนั้นตั้งอยู่บนยอดเขาสิเนรุ ส่วนอากาสัฏฐเทวดา เป็นพวกอมนุษย์ หรือภูตที่เกิดในวิมานอยู่ในอากาศ นับชั้นยามาขึ้นไปจนถึงชั้นอกนิษฐพรหม เรียกอันตลิกขเทวดาก็ได้ แต่

เฉพาะเทวดาชั้นดาวดึงส์และชั้นจาตุมมหาราชิกานั้น เป็นภูต พวกภุมมเทวดาด้วย และพวกอากาสัฏฐเทวดาด้วย เป็นได้ ทั้ง ๒ สถาน

ในเย็นวันที่ ๒ ของการเสด็จกลับจากนครเวสาลี ด้วย การส่งการรับเสด็จอย่างมโหฬารยิ่ง และได้ประทับ ณ พระ เวฬุวันในนครราชคฤห์แล้ว เสียงโจษขานชมพระพุทธานุภาพ ก็กึกก้องในท่ามกลางสังฆสันนิบาต ณ ธรรมสภา พระพุทธ-องค์ได้ทรงทราบและได้เสด็จออกสู่ที่ประชุม ตรัสปฏิเสธ พุทธานุภาพส่วนพระองค์และอานุภาพผู้อื่นใดสิ้น แล้วมีพระ-พุทธดำรัสประทานว่า "เรื่องมหัศจรรย์เกี่ยวกับการเสด็จไป เวสาลีทั้งหมดนั้น เป็นไปด้วยอำนาจของการกระทำความดี มิใช่เรื่องอื่น" แล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสเล่าตัวอย่างในการ กระทำความดีเช่นนั้นในที่นั้นว่า "ครั้งดึกดำบรรพ์ เราได้เกิด เป็นสังขพราหมณ์ ในนครตักกสิลา ได้กล้าทำความดี คือ แผ้วถางหญ้า กวาดล้างเครื่องรกรุงรังและสถานที่ให้สะอาด เกลื่อนที่ให้ราบ เกลี่ยทรายให้เรียบ ประดับความสวยงาม ด้วยดอกไม้และธงธิว และสร้างความรื่นรมย์ให้มีขึ้นด้วยฉัตร ในลานสถูปพระอัฐิพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าสุสิมะ ซึ่งเป็นบุตร ของเราในครั้งนั้น ด้วยอำนาจความดีทั้งที่เป็นบุญและประ-

โยชน์ของเราครั้งนั้น จึงก่อความมหัศจรรย์ในการรับการส่งเสด็จ และความสำเร็จในการบำบัดทุกข์บำรุงสุข แก่เวสาลีได้ฉะนี้แล" ในเรื่องตำนานที่พระพุทธองค์ทรงเล่านั้น เป็นเครื่องชี้ให้เห็นอำนาจ คือผลของความดีที่กระทำไว้ไม่เสียผลประการหนึ่ง และตัวอย่างคือการกระทำความดีของพระพุทธ-องค์ที่ควรเจริญรอยตามพระพุทธบาท ในฐานะที่เราท่านเป็นพุทธศาสนิกชนประการหนึ่ง ทั้งเพื่อประโยชน์คือความอยู่ร่วมกันร่มเย็นเป็นสุขประการหนึ่งด้วย ฉะนั้น พระพุทธมนต์นี้ขอได้โปรดพิจารณาข้อเท็จจริงในการปฏิบัติเป็นหลัก อย่ามุ่งเอาแต่เพียงพิธีการแต่อย่างเดียว จึงจะประสบความสมหวังสวัสดีได้

ในที่สุดพระพุทธองค์ ยังได้ทรงประทานพระโอวาทเพื่อเป็นกำลังใจและเป็นคติให้ถือเป็นแนวปฏิบัติความดีไว้ ตามนัยแห่งรัตนสูตร คือสร้างความสุขความเจริญดังต่อไปนี้

"คนกล้าเสียสละความสุขพอประมาณ คือเล็กน้อยเสีย เขาก็จะประสบความสุขอันไพบูลย์ คือยิ่งใหญ่ได้ คนฉลาดกล้าเสียสละความสุขนิดหน่อย คือส่วนตัวเสีย เขาต้องประสบความสุขยิ่งใหญ่ไพศาล คืออยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน"

พระพุทธมนต์เมตตปริต

กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ ฯลฯ นหิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรติ

ปฏิบัติป้องกันตนจาก
ศัตรูอุปสรรคภัยและอุปัทวันตราย

ณ โอกาสนี้ ขอนำพระพุทธมนต์เมตตปริตรหรือเมตต-สูตร หรือกรณียเมตตสูตรอันมาในส่วนพระสุตตันตปิฎก ตอนขุททกปาฐแห่งหนึ่ง และตอนสุตตนิบาตอีกแห่งหนึ่ง แห่งคัมภีร์ขุททกนิกาย ประกอบด้วยอรรถกถาปรมัตถโชติกาเล่มที่ ๑ มาบรรยาย ดังต่อไปนี้

โครงเรื่องเค้าความในอรรถกถาว่า ภิกษุชาวเมืองสาวัตถีมีประมาณห้าร้อยรูป ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าศึกษาพระ-ธรรมขั้นปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เรื่องทำจิตให้ผ่องแผ้วอันเรียกว่า "กัมมัฏฐาน" แล้วพร้อมกันทูลลาไปหาที่อันเหมาะควรแก่การดำเนินการให้เกิดผลในธรรมปฏิบัตินั้น อันเรียกว่าสัปปายเสนาสนะสืบไป พร้อมทั้งเป็นถิ่นที่อำนวยผลในการครอง

ชีพตามสมณวิสัย อันเรียกว่าโคจรคามเป็นคู่กันไปด้วย สิ้นระยะทางแต่นครสาวัตถี เข้าเขตชายแดนจดชานป่าหิมพานต์ประเทศเป็นหนทางไกลมาก ท่านกล่าวไว้ถึง ๑๐๐ โยชน์ พระภิกษุเหล่านั้นจึงได้พบสถานที่อันพึงประสงค์ เหมาะด้วยประการทั้งปวง และอยู่ในย่านไม่ไกลนักจากหมู่บ้านเป็นทิวแถวหนาแน่นและหลักฐานดีพอเป็นที่โคจรคามได้ ที่ตรงนั้นเป็นป่าชัฏ เชิงเขาใหญ่ ที่ทอดเป็นพืดยาวมาแต่หิมวันตบรรพตจดชายเขาที่ยื่นออกมา มีชานศิลาเขียวลาดเป็นลานใหญ่ไพศาลปานจะประดับด้วยมณีพรรณ และพื้นที่ป่าตรงนั้นพรรณพฤกษชาติร่มระรื่นเย็นเป็นป่าโปร่ง ส่วนบริเวณป่านั้นเป็นลานทรายขาวราวกะว่าไข่มุกด์หรือเงินบริสุทธิ์ปูลาดไว้ น้ำก็มีลำธารใสไหลสะอาดเย็นเป็นทางผ่านไม่ไกลนัก เมื่อพระภิกษุเหล่านั้นได้ที่พำนักอันดี และมีคุณสมบัติควรแก่การบำเพ็ญกัมมัฏฐานเช่นนั้นแล้ว พระคุณเจ้าก็กำหนดพักแรมราตรีในดงนี้ เพื่อสำรวจว่าควรมิควรให้ถี่ถ้วนสืบไป ตลอดราตรีจนรุ่งอรุณขึ้นวันใหม่ก็มิได้ประสบพบเหตุร้ายแต่อย่างใด พอได้เวลาท่านก็พากันเข้าไปในหมู่บ้านบิณฑบาต หยั่งเสียงศรัทธาปสาทะของชาวบ้านดู บรรดาชาวหมู่บ้านเหล่านั้นต่างก็พากันปีติยินดี

ถวายการต้อนรับขับสู้ถ้วนหน้ากัน และต่างพากันอาราธนาพระคุณท่านให้พำนัก พัก อยู่ สิ้น ฤดูพรรษกาล ในสถานถิ่นนั้นพร้อมกันจัดสรรสร้างกุฎีมีเครื่องอุปกรณ์เตียงตั่ง น้ำใช้และน้ำฉันอันบริบูรณ์ถวาย เป็นอันว่าสมความมุ่งหมายได้สมเจตน์จำนงของคณะสงฆ์หมู่นี้ และพระคุณเจ้าก็พากันพำนักอยู่ยังแนวไพร ใกล้ละแวกบ้านสถานนั้นแต่วันนั้นมา แล้วเริ่มบำเพ็ญสมณกิจ เจริญกัมมัฏฐานตามปณิธานของพระคุณเจ้าเหล่านั้นเป็นลำดับไป

แต่ในบริเวณพนาลัยที่อาศัยอยู่ของหมู่ภิกษุเหล่านั้นไซร้บรรดาเทพยเจ้าชาวพฤกษ์ทวยพนมพนาสัณฑ์ล้วนต่างพากันไม่เป็นอันเกษมสุข ต้องพากันพรากจากวิมานมาสิงสู่อยู่ยังสถานภาคพื้นปฐพี ทั้งนี้ ด้วยมูลกรณี เทพยเจ้าเหล่านั้น ต่างเคารพพระและเกรงตบะศีลวินัย สู้จำใจทน และได้ คอยวัน เร่งคืนขมขื่นรอพระไปแต่ก็ไม่ประสบวันแล้ววันเล่า จนย่างเข้าปุริมพรรษา ก็ทราบเจตนาของพระว่าไม่สละที่ตรงนี้แน่ ต่างก็แปรประทุษจิต คิดตัดกำลังพระให้ ละ สถานที่ไป ด้วยอุบายวิธีมีประการต่าง ๆ อันน่าสะพึงกลัวยิ่งนัก เช่นทำเป็นรูปยักษ์และภูตผีปีศาจ เที่ยวหลอนหลอกบ้าง ทำเสียงขู่ตะคอกคำราม

คร่ำครวญและโหยไห้บ้าง ทำเป็นตายทิ้งศพกลิ่นตลบเหม็นเป็นอากูลทั่วสถานที่นั้นบ้าง เที่ยวระรานรังควาญไม่ให้ประกอบสมณกิจบ้าง เมื่อพระคุณเจ้าได้ประสบนิมิตรร้ายรางประหลาดทำลายขวัญเช่นนั้น ต่างพากันไม่เป็นอันเพียร และฟุ้งสร้านเสียสติสิ้นกำลังใจใน กัมมัฏฐาน พร้อมกันนั้นยังเกิดอาการปวดหัวมัวหน้าและอาเจียรคลื่นเหียนไปทุกรูป และพากันซูบซีดสลดหมองคล้ำไม่ผ่องใสไปตาม ๆ กัน ในที่สุดเกิดโรคประสาทระบาดทั่วไปทั้งคณะ ต่าง สิ้น วิริยะ คลาย มานะ เลิกกัมมัฏฐาน การปฏิบัติไปไม่เป็นผล จวบจนมาถึงวันประชุมใหญ่ในอาจาริยวัตรบำเพ็ญกิจการประจำ ท่านพระเถระประธานคณะได้โอกาส จึงนำเรื่องเบื้องพฤติการณ์ที่ผ่านพบมาปรารภในที่ประชุมสงฆ์ ทุก ๆ องค์ต่างลงมติขอให้ย้ายสถานการอยู่อาศัยไปที่อื่น ดังนั้นบรรดาพระสงฆ์ทั้งห้าร้อยนั้นจึงพากันละพรรษาและอาวาส เดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ายังพระเชตวันมหาวิหาร และทูลขอจำพรรษากาลพรรษาหลังยังที่นั้น

เนื้อความต่อไปว่า เมื่อพระทั้งห้าร้อยได้ถึงสาวัตถีนครเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลเรื่องราวให้ทรงทราบแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงใช้พระพิจารณาญาณก็ทรงถ่องแท้พระทัย จึงประทาน

เมตตสูตรแก่ภิกษุเหล่านั้น และมีพระพุทธบัญชาให้กลับไปจำพรรษากาลอีก ณ ถิ่นเดิมสืบไป เมื่อพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นรับพระพุทธบัญชา และนำเมตตสูตรไปปฏิบัติการ ก็เปลี่ยนใจรุกขเทพย์ทวยเทวาเหล่านั้นให้หันมาเป็นมิตร และช่วยประกอบกิจถวายเป็นความสะดวกสบายแก่พระภิกษุทั้งห้าร้อยทุกประการ เป็นผลบันดาลให้พระเหล่านั้น ได้บำเพ็ญกรณียกิจลุความประสงค์ถึงความสำเร็จเป็นองค์พระอรหันต์สิ้นด้วยกันดังนี้แล

ในอุทาหรณ์เรื่องนี้ พอเป็นเครื่องชี้ให้เห็นได้ว่าเรื่องศัตรู อุปสรรคภัย และอุปัทวันตรายนั้น เป็นเรื่องของธรรมดาเสียจริง ๆ เกิดมาเป็นคนแล้ว จำต้องผจญด้วยศัตรูอุปสรรคภัยและอุปัทวันตรายด้วยกันทั้งสิ้น จะมากหรือน้อยเท่านั้นเอง ยิ่งทำการงานมาก หรือเจริญด้วยพัศดุศฤงคารบริวารมาก เรื่องศัตรู อุปสรรคภัยและอันตรายก็มากไปตามแลมีอยู่เกือบทุกหนทุกแห่งไม่จำกัดเวลา ในที่ที่เราอยู่ ในที่ที่เราไป หนีไม่พ้น จำเป็นต้องผจญให้ลุล่วงสมความมุ่งหมายจึงจะชอบจะควรแท้ แม้พระสงฆ์ในเรื่องนี้ ทั้งที่ท่านทรงศีลและปฏิบัติธรรมอันสูงส่งเช่นนั้น ยังต้องเผชิญและเกือบ

พ่ายแพ้และแม้พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราก็เช่นกัน ต้องผ่าพ้นเรื่องศัตรู อุปสรรคภัย และอันตรายนานาประการ ฉะนั้นเราท่านคนธรรมดาสามัญนี้ไม่มีปัญหาใด ๆ กีดกั้นได้ ต้องพบต้องผจญด้วยกันทั้งนั้นแน่ แต่หากเราท่านได้ชัยชนะศัตรูก็สิ้นอุปสรรค ไม่มีภัยและหมดอุปัทวันตราย คือเป็นคนโชคดีหรือสวัสดีนั่นเอง ข้อนี้จึงจะเป็นจุดประสงค์จำนงของเราท่านด้วยกัน ดังในเรื่องนี้ ภิกษุได้ชัยชนะเทวดา เป็นอันกำจัดศัตรูได้ และสิ้นอุปสรรคภัยและอุปัทวันตราย ทั้งนี้ด้วยอำนาจนำเมตตสูตรมาปฏิบัติ เหตุนั้นท่านสาธุชนทั้งหลายโปรดจงมากำโชคชัย ขจัดศัตรูอุปสรรคภัยและอุปัทวันตรายทั่วกันเถิด โอกาสนี้จะได้นำเมตตสูตรมาเสนอให้ท่านพิจารณาศึกษาดำเนิกการบริหารรักษาตน เพื่อผลคือความร่มเย็นเป็นสุข และสำเร็จลุล่วงที่หมายปลายทางอันพึงประสงค์ต่อไป เทอญ

ความจริงเมตตสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงประทาน มีพระประสงค์เป็น ๓ ประการ เพื่อเป็นหลักปลูกฝังความรักเอ็นดูกันและกัน คือ เมตตาประการหนึ่ง เพื่อเป็นอาวุธป้องกันศัตรูอุปสรรคภัยและอุปัทวันตรายนานาประการ คือ ปริต

สำหรับสวดประจำประการหนึ่ง เพื่อประโยชน์เป็นข้อปฏิบัติกรรมฐาน และเป็นที่สืบต่อ ถึง ความสันติสุข อย่าง แท้จริงได้ประการหนึ่ง ดังนั้นเมตตสูตรนี้จึงควรได้รับ พิจารณาตามฐานะของผู้นำไปใช้ แต่ในที่นี้ ขอนำเนื้อความมากล่าวพอควรแก่ทัศนวิสัย เป็นลำดับไป ดังนี้ ความเบื้องต้นของเมตตสูตร กล่าวเกริ่นเป็นความรวมและย่อ ๆ แต่กินความหมายตลอดสูตรว่า "ท่านผู้ฉลาดใน เรื่อง ที่ เป็นประโยชน์หรือในความหวังประสบผล ควรปฏิบัติกิจการตามแนวพระพุทธศาสนา คือมีศีล เจริญสมาธิ และให้เกิดปัญญา ตามอย่างพระอริยเจ้าผู้บรรลุสันติสุขดำเนินการมาแล้วเถิด" ดังนี้ ความตอนต่อไปกล่าวพิศดารถึงกรณียกิจตามหลักของพระพุทธศาสนา ๓ นัยข้างต้นนั้น แต่วางรูปให้เหมาะสมเข้ากับชื่อของสูตร คือเมตตา และมุ่งให้ได้ผลเป็นความรักเอ็นดู สามารถกำจัดอุปสรรคภัยและอุปัทท-วันตรายได้จริง ทั้งให้เป็นแนวปฏิบัติในรูปกรรมฐานได้อีกด้วย และผลลัพธ์ในวงการดังกล่าวนี้ ก็จะเป็นความสันติสุขตามพื้นพรรณของผู้อยู่ในโลกนี้อย่างสมบูรณ์ ดังข้อความพระสูตรตอนนี้ว่าไว้ดังนี้ ขั้นแรกกล่าวให้มีคุณสมบัติเบื้องต้นก่อนที่จะปฏิบัติเมตตาจริง เป็นลักษณะ ๑๕ ประการ คือ ต้ององอาจกล้า

หาญ มุ่งความเพียรพยายามเป็นที่ตั้งประการหนึ่ง เป็นผู้ซื่อตรง ไม่อ่อนแอโลเล มีความหนักแน่นเป็นที่ตั้งประการหนึ่ง เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ยอมรับฟังการตักเตือนและแนะนำ ไม่เมินเฉย หรือ ดื้อรั้นในทางที่ชอบที่ควร ประการหนึ่ง เป็นผู้สุภาพอ่อนโยนละมุนละม่อมนุ่มนวล คือ มีมารยาทดี ทั้ง กาย วาจาและใจประการหนึ่ง ไม่เย่อหยิ่งอวดดีชอบหมิ่นผู้อื่น รู้จักทำตนเป็นผู้น้อยถ่อมตนเป็นประการหนึ่ง รู้จักพอดีพอควร ไม่ละโมภฟุ้งเฟ้อ คือประหยัดเป็นประการหนึ่ง เป็นผู้ดีมีปรกติยิ้มแย้มแจ่มใส เห็นใจ ผู้อื่น เสมอ มุ่ง เป็น คน เลี้ยงง่ายประการหนึ่ง มีกิจการพอตัวไม่มากจนเกินดี คือรู้จักวางตนในงาน และ สังคม สมฐานะ ประการหนึ่ง เป็น ผู้ ดำรงฐานะไม่เกินสภาพของตน มุ่งความดีงามในความเป็นอยู่เป็นที่ตั้งประการหนึ่ง รู้จักรักษาตนดีมีจรรยาน่าสรรเสริญ มุ่งความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นที่ตั้งประการหนึ่ง ฉลาดรอบคอบไหวพริบดี ไม่ล้าสมัย และประกอบการงานดีประการหนึ่ง ประพฤติสงบเสงี่ยมไม่คึกคะนองจนเกินดี ทั้งในการคบหาและทั้งในการปฏิบัติตนประการหนึ่ง เป็นผู้ไม่พัวพันในสังคมจนเกินงามและก้าวก่ายการงานผู้อื่นประการหนึ่ง และไม่กระทำ

ความชั่วร้ายและหยาบช้าทั้งกายวาจาและใจ แม้ประมาณเล็กน้อยประการหนึ่ง ในขั้นต่อไป กล่าวถึงจุดประสงค์การปฏิบัติคือเจริญเมตตา ได้แก่การประกอบกิริยาวาจาและใจ มุ่งความปรารถนาดีแก่เพื่อนมนุษย์และปวงสัตว์ ตลอดเทพยดาทั่วไปด้วย เพื่ออยู่เย็นเจริญก้าวหน้าเป็นสุข และกำหนดไว้เป็นระยะ ๆ ในการปฏิบัติ ระยะแรกเพียงให้ตั้งความปรารถนาเป็นกลุ่มก้อน ให้มนุษย์สัตว์และทวยเทพย์มีความสุขใจปลอดโปร่งภัยและมีกายเป็นสุขทั่วกัน กระทำให้ได้เพียงนี้ก่อน แล้วขึ้นขั้นละเอียดต่อไปถึงแต่ละประเภท คือพวกที่มีความหวาดและสะดุ้งกลัว คือสามัญทั่วไป กับพวกมั่นคงไม่สะดุ้งกลัวได้แก่พระอริยเจ้า แล้วแยกย่อยประเภทต่าง ๆ ออกไปคือกายยาวเช่นนาค จรเข้เป็นต้น พวกกายใหญ่ เช่นช้าง เต่าเป็นต้น พวกกายขนาดปานกลาง เช่นม้า สุนัขเป็นต้น พวกรูปสั้น เช่นคนเตี้ยเป็นต้น พวกกายเล็ก ๆ เช่นเล็นเป็นต้น และพวกกายกลม ๆ เช่นเต่า ไข่มุกด์เป็นต้น ตลอดทั้งที่เห็นได้เห็นไม่ได้อยู่ใกล้และอยู่ไกล ทั้งที่เกิดมามีชีวิตอยู่ และยังอยู่ในครรภ์ยังเป็นปฐมจิตของเทพยดา และสังเสทชะกำเนิดทั่วไปอีก แล้วขึ้นขั้นกำหนดจิตและอิริยาบถที่ปรารถนาดีเป็นสุข ในหมู่สัตว์โลก

ทุกโลกนั้นให้ชัดเจนถี่ไปอีก คือขออย่าให้เบียดเบียนข่มเหงกัน ขออย่าให้หมิ่นเหยียดหยามกัน และขออย่ามุ่งมาดให้มีทุกข์ต่อกันด้วยใจขึ้งเคียด แม้ด้วยอำนาจความโกรธที่เป็นไปทางกายและวาจาเลย แล้วอุปมากำกับให้ชัดเจนลงไปอีก โดยให้เอาตัวอย่างมารดาที่มีบุตรคนเดียวเลี้ยงดูบุตรของตน โดยเอาชีวิตเข้าแลกเป็นข้อเปรียบในการเจริญเมตตา แล้วก็กล่าวหนักแน่นและย้ำในระยะต่อไปอีกว่า พึงเจริญเมตตาประจำใจในสรรพสัตว์ทั่วโลก อย่าให้มีขอบเขตเลย คือสิ้นทุกโลกขั้นสูงแต่อรูปภพลงมา ขั้นต่ำแต่อเวจีขึ้นไป แผ่ไปถึงขั้นกามภพและขั้นกลางในรูปภพให้ทั่วถึง อย่าให้บกพร่อง อย่าให้มีเวร อย่าให้มีศัตรูเกิด แล้วกล่าวให้เจริญเมตตานี้จนชำนิชำนาญคล่องแคล่วเป็นนิสัยประจำ ทำให้ได้ทั้งเวลายืนอยู่ ทั้งเวลานั่งและทั้งเวลานอน ปราศจากการเคลิบเคลิ้ม หรือยังไม่หลับแล้วก็ให้มีปรกติมีประจำจิตใจ เป็นไปด้วยอำนาจเมตตาเช่นนั้นทุกอิริยาบถ ในที่สุดก็กล่าวอิริยาบถที่มีเมตตาประจำนี้ เป็นพรหมวิหารธรรมคือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้ประเสริฐ อุปมาดังท้าวมหาพรหมฉะนั้น

ความขั้นสุดท้ายของสูตรนี้ เป็นการกล่าวให้สติผู้ปฏิบัติ

หรือเป็นการแนะทางก้าวหน้าเข้าสู่ความสันติสุขอย่างแท้จริงไม่แปรผัน คือโลกุตตระ โดยกล่าวว่าไม่ควรจะยึดความเห็นในการเจริญเมตตาว่าเป็นพฤติการณ์ที่พอแล้ว และมั่นคงอยู่เพียงขั้นสำเร็จเพียงนั้น ควรก้าวออกไปดำเนินการขั้นให้เกิดทัศน-ญาณ รู้จักสภาวธรรมที่แท้จริงของโลก จนเกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ เป็นพระอริยเจ้าสืบไป จะได้คลี่คลายความรักความชัง อิงรูป เสียง กลิ่น รส กายสัมผัส และอารมณ์โมหะเป็นขั้น ๆ จนเป็นพระอนาคามีบุคคลไม่ต้องมาเกิดอีก และอำนาจเมตตาของเดิมนั้นจะได้กลับเป็นโลกุตตระ แจ่มใสมั่นคงแน่นอนเป็นอัศจรรย์ปาฏิหาริย์ยิ่งขึ้น ทั้งจะสัมฤทธิผลยิ่งใหญ่ไพศาลสุดคณา จบเนื้อความเมตตสูตรเพียงนี้ และขอสรุปเป็นความย่อเพื่อทบทวนอีกครั้งหนึ่งดังนี้ เนื้อความทั้งหมดมีใจความ ๒ ตอน ตอนแรกกล่าวเกริ่นย่อเป็นความรวมกินความหมายตลอดสูตร เป็นการแนะให้ปฏิบัติตามเพื่อสันติ-สุข ตอนที่ ๒ เป็นความกล่าวขยายความตอนต้นถี่ถ้วนเป็นลำดับไปจนจบสูตร ในตอนที่ ๒ นี้ กล่าวเป็นหลักการอยู่ ๓ ประการ คือ ประการต้นกล่าวถึงคุณสมบัติ ๑๕ ประการที่ต้องมีเป็นเบื้องต้นก่อน ประการต่อไป กล่าวถึงการปฏิบัติ

และวิธีเจริญเมตตาเป็นขั้น ๆ โดยลำดับ ประการสุดท้าย เป็นการกล่าวนำว่าอย่าหยุดยั้งเพียงแค่นั้น ควรปรับวิธีการใหม่โดยยึดเอาวิธีการเก่าเพียงพอเป็นที่ตั้ง แล้วก้าวขึ้นสู่วิปัสสนาขั้นสำเร็จมรรคผลถึงความสันติสุขอย่างแท้จริงสืบไปเป็นที่สุด

เรื่องเมตตสูตรนี้ ตามที่กล่าวมาแล้ว เป็นพระพุทธมนต์สร้างความเมตตามหานิยม คือความรักเอ็นดูอย่างดูดดื่มได้ ทั้งยังอำนวยผลเป็นอานิสงส์ให้แก่ผู้มีเมตตานั้น เป็นส่วนผลพลอยได้ถึง ๑๑ ประการ คือนอนหลับง่ายและสบาย ๑ ตื่นอยู่สดชื่นผ่องใสเป็นสุข ๑ ไม่ฝันร้ายสะดุ้งหวาดกลัว ๑ เป็นที่รักที่นับถือของหมู่มนุษย์ทุกชั้น ๑ เป็นที่เมตตากรุณาของพวกเทพยดายักษ์มารตลอดจนผีสางนางไม้ ๑ มีเทวดาคอยเฝ้าอภิบาลรักษา ๑ ไม่ประสบอาวุธและพิษร้ายนานาประการตลอดอัคคีภัย แม้จะพลาดพลั้งไปบ้างก็ไม่ร้ายแรง ๑ ลักษณะเมตตาเป็นแรงทำจิตให้มั่นคงและได้ผลเป็นสมาธิได้ง่าย ๑ ผิวพรรณ แม้ดวงหน้าสง่างามดุจทองคำ ฉะนั้น ๑ ผู้เจริญเมตตาไม่ตายร้ายและตายสงบ ๑ เบื้องหน้าแต่มรณะแล้ว มีคติเป็นสุข อาจไปเป็นท้าวมหาพรหมหรือเลยไปนิพพานก็ได้ ๑ และเมตตสูตรนี้ยังเป็นพระพุทธปริตรคุ้มครองป้องกันศัตรู อุป-

สรรคภัยและอุปัททวันตรายต่าง ๆ ได้ แม้พระพุทธเจ้ายังทรงรับรองว่า เป็นอาวุธสำหรับต่อยุทธในเรื่องนี้เป็นอย่างเยี่ยมยอด ดังข้อความในคัมภีร์อรรถกถาในตอนท้ายว่าไว้ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรุปพระธรรมเทศนาเรื่อง เมตตสูตรจบแล้ว จึงตรัสกับภิกษุเหล่านั้นว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอจงไปอยู่ที่แนวไพรนั้นเถิด จำสูตรนี้ไว้ ถึงวันโกนวันพระแล้วเคาะระฆังประชุมกัน ร่วมกันประพฤติปฏิบัติและเจรจาแต่เรื่องชอบธรรมแล้วแผ่ส่วนกุศลไป เมตตสูตรนี้แหละพวกเธอจงสนใจภาวนาเจริญให้มากเถิด พวกเทวดายักษ์มารผีสางนางไม้ไม่คุกคามหลอกหลอนเธอได้ต่อไป จะทำแต่คุณประโยชน์และความสมหวังให้ถ่ายเดียว" และคำของท่านพระโบราณาจาริยสำหรับกล่าวนำสวดเมตตสูตรนี้ ก็ยังเป็นพยานยืนยันไว้อีกสถานหนึ่งว่าดังนี้ "ยักษ์มารภูตผีปีศาจและนางไม้ จะไม่แสดงอาการอันน่าสะพึงกลัวด้วยอานุภาพพระปริตรคือเมตตสูตรนี้ จงขยันเจริญหรือสวดเสมอประจำคืนวันเถิด จะหลับง่ายนอนเป็นสุขไม่ฝันร้าย ขอเชิญสวดพร้อมกันจะได้ผลดังกล่าวแล" ด้วยเหตุผลและหลักฐานดังกล่าวนั้น เมตตสูตรนี้จึงใช้เป็นเครื่องมือคุ้มกันในการเดินทางป่าไกล หรือผ่านศาล ต้นไม้ใหญ่ ตลอด

จนเข้าไปในที่น่ากลัวเช่นนั้น และมีเรื่องประหวั่นพรั่นพรึงบังเกิดขึ้น อนึ่งเมตตสูตรนี้ยังเป็นองค์กรรมฐานสำหรับเจริญเป็นแนวปฏิบัติกำจัดนิวรณ์และโทษจริตได้เป็นอย่างดี หากถึงขั้นดีเยี่ยมก็จะทำให้ได้ฌานสมาบัติและอภิญญา ๕ ประการเกิดฤทธิอำนาจเป็นมหัศจรรย์ได้ และในที่สุด ยังเป็นเครื่องมือปรับปรุงแก้สมาธิให้เป็นพื้นก้าวเข้าสู่มรรคผลนิพพาน และได้อภิญญาครบบริบูรณ์ ๖ ประการอีกด้วย ข้อประจักษ์ผลนี้ก็คือ คณะสงฆ์ ที่รับ เมตตสูตรนี้ ไปดำเนินการ จนเป็นพระอรหันต์ ทั่วกันนั่นเอง

พระพุทธมนต์ขันธปริตร

วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ ฯลฯ นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ

ปฏิบัติป้องกันตนจากสัตว์มีพิษและคนพาล

พระพุทธมนต์ขันธปริตรหรืออหิราชสูตรนี้ จะได้อัญเชิญมาบรรยายเป็นลำดับไป พระพุทธมนต์นี้ที่ชื่อว่า อหิราชสูตร เพราะเป็นทั้งส่วนเนื้อเรื่องมูลเหตุ และทั้งเป็นตัวพระพุทธ-มนต์รวมกัน อันปรากฏอยู่ในสวดมนต์ฉบับหลวง ตอนปฐม-ภาณวาร ของสมเด็จพระสังฆราชปุสสเทวะ แต่หากกำหนดเอาเฉพาะเพียงพระพุทธมนต์ เรียกกันทั่วไปว่า "ขันธปริตร" ได้ความหมายในภาษาไทยว่า "พระพุทธมนต์คุ้มครองป้องกันตน" สำหรับเนื้อเรื่องมูลเหตุและตัวพระพุทธมนต์นั้น ยังมีที่มาในคัมภีร์บาลีพระวินัยจุลวรรค ตอนขุททกะวัตถุขันธกะ และในอรรถกถาชาดกปกรณ์อีก แต่ในส่วนอรรถกถานั้นมีข้อความอดีตนิทานเพิ่มขึ้น และบรรยายขยายความพระพุทธมนต์นี้วิจิตรพิศดารเป็นอีกส่วนหนึ่ง และเฉพาะพระพุทธมนต์ขันธปริตรนั้น ยังมีที่มาในคัมภีร์บาลีพระสูตร ขุททกนิกาย ทุก-

นิบาตชาดกอีกแห่งหนึ่งด้วย บัดนี้จะได้เก็บความทุกคัมภีร์มากล่าวบรรยายพอเป็นสังเขป ณ โอกาสนี้สืบไป

ก่อนจะบรรยายเรื่องนี้ ขอเสนอข้อเปรียบเทียบพระพุทธมนต์นี้กับเมตตสูตรอันได้บรรยายมาแล้ว ซึ่งมีลักษณะละม้ายกันอยู่ เพื่อดุลยพินิจในที่นี้ก่อน แต่ความจริงนั้น ในส่วนสาระสำคัญแล้วแตกต่างกัน คือพระพุทธมนต์ขันธปริตรนี้ เป็นการบำบัดศัตรูและเหตุร้ายอันเกิดแต่มนุษย์และสัตว์ชั้นต่ำ ซึ่งไม่มีอิทธิพลแรงร้ายอะไรนัก เพียงมีพิษสงเป็นภัยตามพื้นพรรณสันดานธรรมชาติ ทั้งมีตัวตนประจักษ์เข้าทำอันตรายและเกิดขึ้นในส่วนร่างกายของผู้ประสบภัย ส่วนพระพุทธมนต์เมตตสูตรนั้น มีสาระสำคัญมุ่งขจัดศัตรู และ เหตุร้าย อัน เกิด แต่เทพยเจ้าและมนุษย์ชั้นสูง ทั้งกินความกว้างขวางครอบศัตรูไว้ทุกประเภทด้วย และศัตรูนั้น ๆ ก็มีอิทธิพลแรงร้ายทั้งที่มีตนปรากฏและไม่มีตนปรากฏเข้าก่อภัย ประสบแก่ผู้ใดมีอำนาจเป็นทั้งส่วนร่างกายและจิตใจ นับว่าเป็นการยากอยู่มิใช่น้อยที่จะปฏิบัติการใช้ พระพุทธมนต์นั้น ให้ เกิดผลเป็นที่พึงประสงค์ ดังนั้น หลักการในการดำเนินการใช้พระพุทธมนต์เมตตสูตรนั้นจึงยากและละเอียดละออยิ่งนัก แต่พระพุทธมนต์ขันธปริตรนี้

ก็สำคัญอยู่มิใช่น้อยเหมือนกัน ควรศึกษาและนำไปปฏิบัติควบคู่กับพระพุทธมนต์เมตตสูตรนั้นสืบไป ดังจะได้บรรยายเป็นลำดับต่อไปนี้

เค้าความมูลเหตุของพระพุทธมนต์ขันธปริตรนี้เริ่มต้นว่า สมัยกาลครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จสำราญพระอิริยาบถประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหารใกล้กรุงสาวัตถีนคร พระภิกษุรูปหนึ่งไม่ปรากฏนาม ซึ่งท่านกำลังสาละวนอยู่กับการผ่าฟืนก่อเพลิงภายในใกล้ประตูเรือนไฟ ได้ถูกงูพิษซึ่งเลื้อยมาแต่โพรงไม้ผุเข้าขบกัดที่นิ้วเท้าของพระภิกษุนั้น และท่านได้ถึงมรณภาพในที่นั้น ความเรื่องนี้ได้ปรากฏเป็นข่าวโจษขานเล่าลือกันไปทั่วบริเวณวัด จนถึงสมัยเวลาประชุมธรรมสภาของภิกษุทั้งหลายตามปรกติ ข่าวนี้ก็ได้แพร่สะพัดไปในธรรมสภานั้น ได้เวลาพระผู้มีพระภาคเสด็จออกประทับท่ามกลางสงฆ์ในธรรมสภา และทรงทราบข่าวนั้น จึงมีพระพุทธดำรัสประทานชี้แจงว่า ในกรณีเหตุร้ายเช่นนี้ เป็นด้วยพระภิกษุนั้นไม่สนใจในการเจริญเมตตาแผ่ไปในตระกูลพญางู ทั้งสี่เหล่าเธอจึงประสบภัยถูกงูพิษนั้นทำร้ายเอาถึงแก่ชีวิต แต่หากเธอได้เจริญเมตตาแผ่ไปยังตระกูลพญางูเหล่านั้นแล้ว ภัยเช่นนี้จะ

ไม่มี แม้หากจะมีบ้าง ก็ไม่ถึงอันตรายร้ายแรงเพียงนั้น แล้วตรัสประทานพระโอวาทกำชับให้ภิกษุสงฆ์เจริญเมตตาแก่พญางูสี่ตระกูลนั้น เพื่อเป็นหลักคุ้มกันภยันตรายและรักษาตนให้พ้นเหตุร้ายจากสรรพสัตว์มีพิษและสัตว์ร้ายสืบไป แต่ในอรรถกถาชาดกกล่าวความพิเศษเป็นอีกส่วนหนึ่งต่อไปว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสประทานตัวอย่างบุคคลเป็นอุทาหรณ์ในอดีตกาลเป็นนิยายดึกดำบรรพ์ประกอบเรื่องนี้ว่า สมัยล่วงมาแล้วนานเป็นกาลที่ไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก พวกดาบสหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "คณะพระฤาษี" นับว่าเป็นพวกมีพื้นพรรณขั้นโบราณบัณฑิต ท่านได้น้อมจิตเจริญเมตตาแผ่ผูกพันไปในตระกูลพญางูทั้งสี่ตระกูลมาแล้ว จนเกิดผลพ้นภัยพิบัติจากอสรพิษและเหล่าสัตว์ร้ายเป็นคติควรคล้อยดำเนินการ โอกาสนั้น พระพุทธองค์จึงประทานเล่าความพิศดารของเรื่องนี้โปรดที่ประชุมสงฆ์ให้ได้รับฟังดังต่อไปนี้

ในกาลแต่ปางก่อน ที่เมืองพาราณสี เมื่อกษัตริย์พระนามว่า "พรหมทัต" ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระตถาคตได้อุบัติเป็นพระโพธิสัตว์ ถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ แคว้นกาสีพอเจริญวัย ได้สละละกามวิสัย ทั้งที่เป็นส่วนกิเลสและวัตถุกาม

ออกผนวชเป็น ดาบส และ สามารถ บำเพ็ญ กรณียกิจ จนได้ ฌาน สมาบัติและบรรลุอภิญญาขั้นมีฤทธิ์ และได้สร้างอาศรมสถาน พำนักอยู่ ณ ถิ่นแถบ ที่ใกล้หิมวันตประเทศ ต้น สายแม่น้ำคงคา ดำรงตนเป็นอาจารย์ใหญ่ ประกอบไปด้วยคุณธรรมฌานสมาบัติ และเรืองอิทธิฤทธิ์ชั้นอภิญญา ห้อมล้อมด้วยศิษยานุศิษย์พระดาบสอย่างเนืองแน่นในที่นั้น แต่ใน บริเวณ ที่ ชายฝั่ง แม่น้ำคงคาสมัยนั้น บรรดาสัตว์เลื้อยคลานอสรพิษนานาชนิดชุกชุมมากหลาย และได้กระทำอันตรายเป็นภัยแก่พระดาบสคณะศิษย์ถึงชีวิตมิใช่น้อย จนคณะพระดาบสต่างพากันประหวั่นพรั่นพรึงถึงภัยพิบัติ จึงได้ร่วมกันเรียนปฏิบัติเรื่องมูลกรณีที่มาแห่งภัยให้พระอาจารย์ทราบ พระโพธิสัตว์อาจารย์พระดาบสจึงให้ประชุมศิษย์และมีโอวาทวางกฎให้ปฏิบัติเจริญเมตตาแก่เหล่าพญางูทั้งสี่สิ้นเป็นประจำและเคร่งครัด ภัยพิบัติแต่นั้นมาก็เสื่อมคลายไม่บังเกิดล้มตาย และอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้ากัน เรื่องอดีตนิทานที่ทรงประทานเล่านี้มีข้อเค้าพุทธดำรัสตรัสเพียงนี้ ในที่สุดพระพุทธองค์ได้ประทานพระพุทโธวาทให้ภิกษุถือปฏิบัติโดยอนุวัตรตามโบราณจารีต เจริญพระพุทธมนต์ขันธปริตรเป็นกิจประจำนำสืบ ๆ มาด้วยประการฉะนี้

พระพุทธมนต์บาลีนี้ ถอดเป็นใจความตามภาษาไทยได้ความดังนี้ คือ ความมีไมตรีจิตของเราจงมีกับพญานาคทั้งหลาย คือสกุลวิรูปักข์ สกุลเอราปถะ สกุลฉัพยาปุตตะ และสกุลกัณหาโคตมกะด้วยเทอญ ขอสัตว์ที่ไม่มีเท้า สองเท้า สี่เท้า และมากเท้า อย่าเบียดเบียนเราเลย ขอพวกสัตว์ พวกมีชีวิต พวกที่เกิดเป็นตัวตนทั้งหลายทั้งปวงสิ้นเชิง จงประสบความเจริญทุกประการทั่วกัน และอย่าให้โทษและความตกต่ำแต่ประการใด ๆ มาพ้องพานเลย พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสงฆเจ้า ผู้ทรงพระคุณหาที่สุดประมาณมิได้ แต่พวกสัตว์เลื้อยคลาน จะเป็น งู แมลงป่อง ตะขาบ แมลงมุม ตุ๊กแก และหนู เป็นสัตว์พอประมาณ การคุ้มครองป้องกันเราได้กระทำไว้เรียบร้อยแล้ว ขอพวกภูตทั้งหลาย จง หลีกไปเสีย ความนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า และพระพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์ เรานั้นได้กระทำแล้วแล

พระพุทธมนต์ เป็นคำบาลีปัฏฐยาวัตรฉันท์ ๔ พระคาถา และรวมคำบาลีตอนท้ายอีกทั้งหมด อนุโลมเป็น ๕ พระคาถา บัดนี้จะได้เสนอข้อวิจารณ์ใน พระพุทธมนต์นี้ เป็นแนวศึกษาและประพฤติปฏิบัติสืบไป ประการแรกให้ตั้งไมตรีจิตนั้น คือ

การเจริญเมตตาปรารถนาความดีมุ่งความอยู่เป็นสุขนั้นเอง ในกรณีนี้จะให้ได้ผลดีสมความคาดหมาย ควรดำเนินการตามแนวพระพุทธมนต์เมตตสูตรเป็นหลักด้วย ปัญหาเรื่องที่ให้เจริญเมตตาต่อสัตว์ร้ายนั้นเป็นพุทธประสงค์ในศาสนานี้ คือให้ชนะความร้ายด้วยความดี ชนะภัยด้วยไม่ก่อภัย ชนะศัตรูด้วยผูกมิตร ดังเรื่องตัวอย่างที่เห็นได้ในปัจจุบันไม่ไกลนัก เช่น ม้าที่พยศร้าย พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงชำนะเสด็จขึ้นประทับหลังพาชีนั้นสำเร็จด้วยประทานหญ้าเสกให้กิน ไก่ป่าที่ปราดเปรียว สมเด็จพระสังฆราชพระองค์หนึ่งได้ทรงประทานข้าวเมล็ดประกอบด้วยเมตตามนต์ให้กิน ก็กลับกลายเป็นไก่เชื่องวิ่งเข้าหา สุนัขที่ดุแสนดุ มีผู้ชนะด้วยให้อาหารมันกินไม่ทำอันตรายและเข้าประจบ เหตุนั้น การเจริญเมตตาตามพระพุทธ-มนต์นี้ จึงมีเหตุผลดีอยู่ดังกล่าว ยิ่งอำนาจเมตตาจิตสัมฤทธิ์ผลไพบูลย์ตามหลักพระพุทธศาสนาจริง ย่อมประเสริฐให้ผลเลิศล้ำแท้ แม้ช้างที่ตกมันและถูกกรอกด้วยเหล้าที่แรงร้าย ยังไม่เป็นภัยแด่พระพุทธองค์ได้เช่นช้างนาฬาคีรีที่ราชคฤห์ และลูกศรที่โก่งยิงด้วยกำลังยิ่งของบุรุษที่เหี้ยมหาญ ก็ไม่ทำอันตรายแก่พระนางสามาวดี มเหสีพระเจ้าอุเทนได้เป็นต้น ทั้งเหตุผล

ข้อเท็จจริงในการเจริญเมตตาต่อสัตว์ร้ายนี้ ยังเป็นผลพลอยได้ในกรณีไม่ให้ประมาท รู้จักรักษาระมัดระวังตน เป็นการสร้างทางหนีทีไล่ไว้พร้อมและรอบคอบด้วย เพราะการเจริญเมตตานั้น เท่ากับผูกพันความสนใจอยู่กับผู้นั้นสิ่งนั้น เป็นการคอยระวังอยู่ในที จะมีภัยได้อย่างไร แม้จะมีก็คงไม่ร้ายแรงอะไรนัก

ส่วนในเรื่องพญานาคสี่ตระกูลมีวิรูปักข์เป็นต้น ดังปรากฏในพระพุทธมนต์นี้ คงเป็นด้วยอำนาจลัทธิประเพณีที่เชื่อถือและนิยมกันในยุคนั้นหรือก่อนนั้นหากให้เป็นไป มิใช่จะมีแต่ในเรื่องนี้เท่านั้น แม้ในที่อื่นทั้งในพระพุทธศาสนาและชาติศาสนาอื่น ๆ ก็มีอยู่ดาษดื่น เช่นพญางูมุจลินท์ที่มาขนดตัวและแผ่พังพาน ป้องกันฝน ถวาย พระพุทธเจ้า เมื่อ ตรัส รู้ใหม่ ๆ จนเป็นมูลเหตุเกิดพระพุทธรูปปางนาคปรกปัจจุบันนี้ก็ดี งูใหญ่ของชฎิลอุรุเวลกัสสปเจ้าลัทธิคณะใหญ่แห่งแคว้นมคธ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงผจญจนยอมขดตัวลงบาตรพระพุทธองค์ จัดเป็นปาฏิหาริย์ส่วนหนึ่งซึ่งทำให้ชฎิลยอมรับนับถือพระพุทธองค์ได้ก็ดี อีกสองเรื่อง คืองูอหิฉัตต์ที่พระโมคคัลลานเถระเจ้าได้ผจญจนชนะ คราวพระพุทธองค์เสด็จทรงโปรดอัคคีทัตต-

ฤษี และพญางูนั้นโทปนันท์ที่ยอมแพ้ฤทธิ์พระโมคคัลลานเถระเจ้า จนเกิดผลความเชื่อถือและนับถือจากประชาชนหมู่ใหญ่ก็ดี แม้งูอิทธิฤทธิ์ที่พระเทวทัตเนรมิตรพันตน ซึ่งจำแลงเป็นกุมารน้อยเข้าไปเรียกร้องความเคารพและปสาทะจากพระเจ้าอชาตศัตรูก็ดี เป็นเรื่องให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องงู ๆ ทั้งนั้น ส่วนในศาสนาพราหมณ์เล่าก็มีกล่าวไว้ทำนองนี้ดุจเดียวกัน เช่นงูที่พันพระวรกายเป็นอาภรณ์ของพระอิศวรก็ดี พญางูอนันตนาคราชที่ประทับบรรทมของพระนารายณ์ก็ดี คราบงูที่กลายมาเป็นข้ออ้างว่าด้ายมงคลหรือสายสิญจน์ของพราหมณ์ปัจจุบันนี้ก็ดี หญ้าแพรก ติณชาติ มงคลที่พราหมณ์ถือว่าเป็นหนวดอนันตนาคราชก็ดี ล้วนให้ความสำคัญแก่พวกงูทั้งนั้น แม้กรีกและโรมของเขาก็มี คือเครื่องหมายแพทย์ศาสตร์สากลปัจจุบันนี้ ก็มีงูพันคบเพลิงอยู่สองตัวในเครื่องหมายนั้น อันมีที่มาจากชาติและศาสนาทั้งสองนั้น ซึ่งผันผวนมาจากอาวุธสำคัญของพระพุธ หรือเฮอร์มิสหรือเมอร์คิวรี่ ที่ใช้ประหารยักษ์ซึ่งนำโรคร้ายมาให้แก่ประชาโลก ทั้งนี้ก็มีคติอันเดียวกันคือให้ความสำคัญแก่งูนั้นเอง ยิ่งพญางูวิรูปักข์สกุลนี้พระพุทธศาสนากล่าวไว้ชัดในอาฏานาฏิยสูตร ว่าเป็นโลกบาลประจำทิศ

ตะวันตก มีเหล่านาคเป็นบริวาร แม้พราหมณ์จะกล่าวเพี้ยนไปเป็นท้าววรุณ แต่พาหนะทรงก็เป็นสัตว์มีพิษดุจงูเช่นกัน คือมังกรหรือจรเข้ ตามเหตุผลในเรื่องนี้ เห็นจะเป็นด้วยพระพุทธองค์ทรงปล่อยไปตามลัทธิประเพณี อันเป็นจิตวิทยาส่วนหนึ่ง คือไม่เสียหายและได้ผลปลูกกำลังใจบำรุงขวัญ จะได้มั่นในการบำเพ็ญความดีคือเจริญเมตตา และมนต์นี้เดิมก็เป็นของพระดาบสแต่บุรมบุราณ ได้กลับกลายมาเป็นพระพุทธมนต์ครั้งพุทธกาลนี้ จึงมีของที่คนถือว่าสำคัญในครั้งนั้นติดมาด้วย ส่วนที่ให้เจริญเมตตาเป็นสาธารณะส่วนรวมแก่สัตว์ไม่มีเท้า สองเท้า สี่เท้า และมากเท้าไว้ในมนต์นี้ ก็เป็นด้วยพุทธประสงค์ให้สนใจไม่ประมาท จะได้ไม่มีภัยแก่มวลมนุษย์สัตว์ประเภทต่าง ๆ อันได้ในข้ออธิบายดังนี้คือ สัตว์ไม่มีเท้าเช่นงูและปลาร้ายเป็นต้น สัตว์สองเท้า เช่น มนุษย์พาลและนกร้ายเป็นต้น สี่เท้าเช่นเสือช้างเป็นต้น มากเท้าเช่น ตะขาบ แมลงป่อง บุ้ง เป็นต้น ในพระคาถาที่ ๓ ใจความเป็นการขอความเห็นใจจากมวลมนุษย์สัตว์เหล่านั้น เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นทางมุ่งสันติโดยสุภาพตามฐานะพุทธศาสนิกชน ดีกว่าวิธีหักหาญและใช้อาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่ง

เป็นการแม้ชนะก็ต้องลงทุน และความมั่นคงแห่งสันตินั้นก็อยู่ในฐานะไม่น่าไว้ใจ เว้นแต่หมดทางออกด้วยกรณีนี้ก็จำเป็น ในพระคาถาที่ ๔ นี้ เป็นการชี้ชัดถึงผลแห่งการเจริญเมตตาที่แผ่ไป คือ ความเจริญและ ความไม่มี หายนะ อัน เป็น สิ่งพึงประสงค์ของมนุษย์และสัตว์ทั่วไป ซึ่งผู้เจริญเมตตามี ปรกติปฏิบัติประจำและมั่นคง และในพระคาถานี้มีข้อที่น่าศึกษาเรื่องคำบาลีอยู่ ๓ คำ คือ **สัตตะ** ท่านหมายเอามนุษย์สัตว์ที่ยึดถือขันธ์ห้าเป็น เรา เขา อย่าง จริง จัง ไม่รู้จัก สภาวธรรมคือ กฎธรรมดา **ปาณะ** ท่านหมายเอาพวกที่ครองร่างอยู่ได้ด้วยลมหายใจเข้าออก และ **ภูตะ** ท่านหมายเอามนุษย์สัตว์ที่เกิดมีชีวิตอยู่ คู่กับสัมภเวสีที่หมายเอาชีวิตในครรภ์บ้าง ในไข่บ้าง และปฐมจิตของสังเสทชะและเทวดาบ้าง ในที่อื่น **ภูตะ** ท่านหมายเอาพระอรหันต์ และสัมภเวสี ท่านหมายเอาพระเสขะอริยบุคคลด้วย มิได้หมายถึงผีปีศาจแต่ประการใดในที่นี้ ในพระคาถาส่วนที่ ๕ นั้น แบ่งออกศึกษาเป็น๓ ประการ ประการต้น เป็นการเปรียบเทียบด้วยประมาณแห่งคุณสมบัติมิใช่จำ-นวน คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อันเรียกว่าพระรัตนตรัย ซึ่งพระพุทธผู้ประทานความสะอาดหมดจด ความเอื้อ

อารีและความสว่างกระจ่างแจ้ง พระธรรมผู้ให้ความไม่ประมาท ความซื่อสัตย์สุจริตและความดีความชอบ และพระสงฆ์ผู้ให้ความมีระเบียบ ความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและความสง่างาม เป็นคุณสมบัติ ที่จะประมาณมิได้ใน เมื่อประพฤติตาม จะคุ้มครองป้องกันยิ่งกว่าการค้ำประกันใด ๆ และจะปลอดภัยอยู่เย็นเป็นสุขคำนวณประมาณไม่ได้ สำหาอะไรกับมนุษย์สัตว์ร้ายมีพิษมากและน้อยเหล่านี้ ซึ่งมีโทษและคุณพอประมาณ จะทำอันตรายได้อย่างไร แม้จะได้ก็แต่เพียงขอบเขตขั้นประพฤติปฏิบัติ บกพร่องจาก คุณ สมบัติ ดั่ง กล่าวมาแล้วเท่านั้น ประการที่ ๒ ที่ว่าการคุ้มครองป้องกันเราได้กระทำไว้เรียบร้อยแล้ว ขอพวกภูตทั้งหลายจงหลีกไปเสียดังนี้ ในตอนต้นนั้นเป็นการยืนยันที่ได้ดำเนินการไปแล้วในการป้องกันรักษา เป็นการพิศูจน์สำรวจย้ำ คืออย่าลืม ให้คอยระวังจะได้ไม่บกพร่องในคุณสมบัติ เพื่อความปลอดภัยนั่นเอง ในตอนท้าย เป็นการขับไล่พวกสัตว์มีชีวิตที่ยังตกค้างอยู่ด้วยการละมุนละไม ให้ไปเสียในที่ที่เราได้พิทักษ์รักษาไว้ดีแล้วนั่นเอง ประการที่สุดใน คาถาสุดท้ายนี้ เป็น บท นมัสการ คารวะ พระพุทธคุณ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันนี้โดยเฉพาะ และ

นมัสการคารวะเป็นส่วนรวม ทั่วไปแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งปัจจุบันและอดีต รวม ๗ พระองค์ คือ พระวิปัสสี พระสิขี พระเวสสภู พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะและพระโคตมะองค์ปัจจุบันนี้ด้วย เป็นการสรุปยืนยันถวายคารวะเพื่อเป็นหลักที่พึ่งยึดมั่นเป็นสรณะคุ้มครอง โดยเอาพระคุณนั้นมาเป็นแนวยึดถือประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความสุขสวัสดีสืบไป

ส่วนในรูปพิธีการนั้น พระสงฆ์ท่านได้นำพระพุทธมนต์นี้มาสวดในงานมงคลประจำบ้านและวัดเสมอมา และคติความขลังท่านก็ว่า พระพุทธมนต์นี้ภาวนาใช้คุ้มกันภัยในงานอาชีพกสิกรรมและวนกรรมที่จำต้องบุกป่าผ่าพงดีนัก แม้สถานที่ชุกชุมด้วยสัตว์ร้ายและอสรพิษ เช่นสุนัขดงชุกชุมเป็นต้น พระพุทธมนต์นี้ก็ใช้กำจัดภัยได้ ยิ่งฤดูและถิ่นน้ำท่วมอันอาจจะมีขึ้นได้นั้น บรรดาสัตว์เลื้อยเลือกคลานก็จะเกลื่อนกล่น ควรใช้พระพุทธมนต์นี้ ทั้งในทางปฏิบัติข้อเท็จจริงชอบด้วยเหตุผลและเจริญภาวนาตามลัทธิขลัง ก็น่าจะได้ประโยชน์ควรแก่ฤดูกาลยิ่งนักแล

พระพุทธมนต์ฉัททันตปริต

วธิสฺสเมนนฺติ ปรามสนฺโต ฯลฯ

มา มํ วเน พาลมิคา อคญฺฉุนฺติ

ปฏิบัติป้องกันตนจากภัยสัตว์ป่าและสัตว์ดุร้าย

พระพุทธมนต์ชื่อว่า ฉัททันตปริต ซึ่งจะนำมาบรรยายต่อไปนี้ มีที่มาอยู่ในคัมภีร์บาลีพระสูตรขุททกนิกายปกรณ์ชาดกตอนติงสตินิบาต และในอรรถกถาชาดก เรื่องที่ ๔ แห่งติงสตินิบาตนั้น อันพระพุทธมนต์นี้ สมเด็จพระสังฆราชปุสสเทวะได้ทรงนำมาจัดไว้ตอนท้ายขันธปริต และรวมอยู่ในอันดับที่ ๔ แห่งมหาราชปริตรหรือสิบสองตำนาน และมีอยู่เพียง ๒ คาถา หรือ ๘ วรรคเท่านั้น คาถาต้นในฉัททันตปริตนี้เป็นคำพระบาลีอยู่ในฉัททันตชาดกในลำดับที่ ๒๖ ซึ่งได้ตัดทอนเอามาเพียงคาถาเดียว แต่คาถาหลังในฉัททันตปริตเป็นคำพระอรรถกถาแต่งผสมขึ้น ดังนั้นฉัททันตปริตรนี้จึงเป็นพระพุทธมนต์แบบผสมสองสำนวนและสองที่มา คาถาต้นส่วนพระบาลีแปลถอดเป็นเนื้อความว่า " พญาช้างฉัททันต์ได้

จับพรานไพรได้ด้วยหมายใจว่าจักฆ่าพรานนั้นเสีย แต่ครั้นได้เห็นผ้ากาสาวพัสตร์ ซึ่งเป็นธงคือ เครื่องหมายของพวกท่านผู้แสวงคุณงามความประเสริฐแล้ว ความรู้สึกได้เกิดขึ้นแก่พญาช้างฉัททันต์โพธิสัตว์ ทั้ง ๆ ที่ได้ประสบความทุกข์คือเจ็บปวดรวดร้าว ว่าท่านผู้มีธงชัยคือทรงเครื่องหมายของผู้หมดจดบริสุทธิ์ อันคนดีทั้งหลายไม่ควรทำร้ายเป็นหลักการ" คาถาหลังส่วนอรรถกถา แปลถอดเป็นไทยว่า "แม้พญาช้างฉัททันต์ได้ถูกศรยิงทะลุแล้ว เสวยเวทนาเจ็บปวดอย่างรุนแรง ก็ไม่หวั่นไหว สู้ระงับคือข่มใจไว้ ไม่ปล่อยใจอาฆาตประทุษร้ายท่านผู้ทรงผ้ากาสาวพัสตร์ ถ้าเรื่องนี้เป็นความจริงที่พญาช้างได้ปฏิบัติมาแล้ว ขอพรคุ้มครอง คือสัตว์ร้ายในไพรพนาสัณฑ์อย่าได้กล้ำกรายเราเลย" ดังนี้ พระพุทธมนต์นี้เป็นคติปฏิบัติธรรมชั้นสูง และเป็นหลักวางใจในเมื่อใกล้แตกดับแห่งชีวิตคือทำใจให้บริสุทธิ์ อย่าให้มีโลภะ โทษะ ได้ มิฉะนั้นจะได้คติไม่ดี ทั้งผู้เชื่อถือความขลังใช้เป็นบทภาวนาคุ้มครองป้องกันสัตว์ร้ายมีเสือช้างเป็นต้น.

บัดนี้ จะได้นำเรื่องมูลกรณีแห่งพระพุทธมนต์นี้มาบรรยายประกอบเป็นแนวประดับความรู้สืบไป สมัยพุทธกาล เมื่อ

พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ นางภิกษุณีรูปหนึ่งในสาวัตถีนคร เห็นโทษในการครองเรือน ออกบวชในพระพุทธศาสนา วันหนึ่งได้ไปฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร พร้อมด้วยภิกษุณีอื่น ๆ มากหลายด้วยกัน ขณะฟังธรรมอยู่นั้น ได้เห็นพระศิริโฉมของพระพุทธองค์อันเกิดด้วยบุญญานุภาพและพระรูปสมบัติอันงดงามล้ำเลิศ นางก็มารำพึงว่าในอดีตกาล เราได้เคยเป็นหญิงร่วมบุญบารมีในใต้ฝ่าพระบาทพระพุทธองค์นี้มีบ้างไหมหนอ ทันใดนั้นญาณระลึกชาติได้ก็ปรากฏแก่นางและทราบได้ว่า นางได้เคยเป็นคู่ร่วมพระบารมีมาครั้งหนึ่งในภพเมื่อพระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างฉัททันต์ ทันทีนั้น ความเอิบอิ่มและร่าเริงก็ได้บังเกิดขึ้นจนบันดาลให้นางหัวเราะออกมาอย่างกึกก้อง แล้วต่อมานางได้หวลพิจารณาถึงสภาพของสตรีที่มีอัธยาศัยมักไม่เอื้ออารีต่อสามีเป็นส่วนมาก และยกสภาพของนางในอดีตเข้าเทียบเคียงว่า เราเป็นเช่นนั้นบ้างไหมหนอ ก็ทราบได้ถึงความจริงที่นางได้สร้างภัยอย่างมหันต์ให้แก่พระบรมโพธิสัตว์ถึงสิ้นชีวิต ขณะนั้นนางก็เกิดเป็นทุกข์โทมนัสเร่าร้อนถึงกับร้องไห้สะอึกสะอื้นดังสนั่นทั่วไปในธรรมสภา พระผู้มีพระภาค

เจ้าได้ทรงประสบอาการของนางภิกษุณีนั้น จึงทรงแย้มพระโอษฐ์ให้ปรากฏเป็นเหตุ บรรดาพระสงฆ์ทั้งหลายใคร่จะทราบพฤตินัยทรงแย้มพระโอษฐ์ จึงพากันทูลถามถึงมูลกรณีนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้โปรดประทานเล่าถึงความเป็นไปของนางภิกษุณีสาวที่มีอาการดีและร้ายทั้งสองประการนั้นให้ที่ประชุมสงฆ์ฟัง โดยทรงนำฉัททันต์ชาดกอดีตนิทานมาตรัสเป็นลำดับไปดังนี้

ในกาลดึกดำบรรพ์มา พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างเผือกผ่อง ปากและเท้าแดง สูงและใหญ่มาก มีฤทธิ์เหาะได้ นามว่า ฉัททันต์ เหตุเพราะอาศัยอยู่ใกล้สระชื่อนี้และอีกประการหนึ่งเพราะมีงาเกิดเป็นรัศมีได้ ๖ สี เป็นพระยาจ่าโขลงช้างถึงแปดพันเชือก ทั้งมั่นคงต่อการเคารพและสักการะในพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ พระองค์เป็นประจำ พญาช้างฉัททันต์นี้มีช้างพังชื่อมหาสุภัททาเป็นนางพญาฝ่ายขวา ช้างพังชื่อจุลลสุภัททาเป็นนางพญาฝ่ายซ้าย และมีถ้ำกาญจนคูหาแห่งภูเขาสุวรรณบรรพตในป่าหิมพานต์เป็นที่พักอาศัย วันหนึ่งเป็นฤดูดอกรังบาน พญาช้างฉัททันต์จึงพานางมหาสุภัททาและนางจุลลสุภัททาไปชม ครั้นถึงป่ารังพญาช้างฉัททันต์เอากระ-

พองศีรษะชนต้นรัง นางมหาสุภัททายืนอยู่ใต้ลม ดอกรังและใบสดก็โปรยปรายลงมาต้องกายนาง ส่วนนางจุลลสุภัททายืนอยู่เหนือลม กิ่งและใบรังแห้งพร้อมด้วยมดแดงมดดำก็หล่นลงมาถูกนาง จึงเป็นกรณีให้นางจุลลสุภัททาเกิดความน้อยใจเคียดแค้น และผูกอาฆาตในพญาช้างเป็นมูลเหตุ ต่อมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งพญาช้างได้พานางทั้งสองไปอาบน้ำในสระฉัททันต์ เมื่อเสร็จจากการสนานกายแล้ว ทั้งสามพญาช้างก็ขึ้นมายืนเคียงกันรอบริวารอยู่บนพื้นที่ริมสระ ขณะนั้นช้างบริวารเชือกหนึ่งได้ดอกบัวใหญ่มีกลีบถึงเจ็ดชั้นนำมามอบให้แก่พญาช้างโพธิสัตว์ พญาช้างรับแล้วจึงยื่นให้แก่นางมหาสุภัททาและโปรยเกษรดอกบัวเหนือกระพองแก่นางพญานั้น นางจุลลสุภัททาได้ประสบอาการเช่นนั้นยิ่งน้อยใจเคียดแค้นยิ่งขึ้น และจองเวรพระโพธิสัตว์อย่างฝังจิตผูกใจนับแต่นั้นมา วันหนึ่งพญาช้างได้ปรุงผลมะทรางและเผือกมันด้วยน้ำผึ้งถวายพระปัจ-เจกพุทธเจ้าประมาณห้าร้อยองค์อยู่ ทันใดนั้นนางจุลลสุภัททาก็นำส่วนของตนเข้าถวายบ้าง แล้วตั้งความปรารถนาขอให้ไปเกิดเป็นพระราชธิดาในสกุลมัททราชมีนามว่าสุภัททา และให้ได้เป็นมเหสีที่โปรดปรานของพระเจ้าพาราณสี แล้วให้ได้

โอกาสประหาร และตัดงาทั้งคู่ของ พระยาช้างฉัททันต์ได้ สำเร็จเถิด จำเดิมแต่วันนั้นนางก็มิได้จับหญ้าและน้ำจนร่างกายซูบผอม ในที่สุดก็ถึงแก่อวสานแห่งชีวิต และได้ไปเกิดและดำรงฐานันดรเป็นมเหสีพระเจ้าพาราณสีสมดังเจตนา ต่อมาพระนางทรงได้ญาณระลึกชาติ และได้ทราบถึงฐานะและเหตุเจ็บแค้นแต่เดิมมาทุกประการ จึงได้ทรงวางอุบายประชวรแพ้พระครรภ์ และทูลเป็นทำนองความฝัน ให้พระสวามีประทานความสำเร็จแก้ประชวรพระครรภ์นั้นสืบไป เป็นอันว่าพระเจ้าพาราณสีต้องโปรดให้ประชุมพรานป่าจำนวนถึง ๖ หมื่นคนในพระราช-ฐาน แล้วพระนางได้ทรงนำความแค้นผูกเวรพญาช้างฉัททันต์มาเล่าเป็นเล่ห์ความฝัน ให้นายพรานในที่ประชุมนั้นเสาะสืบประหารและตัดงาพญาช้างนั้นมาถวาย พระนางทรงเลือกได้พรานชื่อโสณุดร และทันทีนั้นพระนางได้ทูลขอพระราชานุญาตพาพรานโสณุดรขึ้นสู่ปราสาทเบื้องบน เปิดพระบัญชรด้านทิศอุดร ทรงชี้พระหัตถ์ไปยังป่าหิมพานต์และทรงแนะสถานที่อยู่ของพญาช้างฉัททันต์จนเป็นที่ประจักษ์ชัด ฝ่ายพรานโสณุดรเมื่อตระหนักแน่ใจในการเดินทางและค้นหาแล้ว ก็เดินทางเพื่อดำเนินการต่อไป ใช้เวลาถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน

จึงวางรูปการได้สำเร็จ โดยขุดหลุมลงตรงที่พญาช้างยืนประจำ แล้วทอดเสาและปูพื้นเบื้องบน เจาะรูพอให้ลูกศรแล่นออกไปได้ และโรยฝุ่นเกลี่ยมูลฝอยอำพรางไว้เหนือพื้น แล้วเอาผ้ากาสาวพัสตร์คลุมศีรษะ หลบตนอยู่ในหลุม รอเวลามาของพญาช้างสืบไป ได้เวลาพญาช้างโพธิสัตว์ก็มายืนรับลมบำบัดความร้อน ณ ที่ประจำแต่เคยมา โอกาสนั้นพรานโสณุดรก็ยิงลูกศรอาบยาพิษตรงนาภีทะลุหลังเลือดไหลนองเป็นมหันต์เวทนา พระโพธิสัตว์ถึงกับเปล่งเสียงร้องกึกก้องพนาวัน ทำให้ช้างบริวารทั้งแปดพันตกใจและพากันมายังที่พระโพธิสัตว์ประ-สบภัย และได้เห็นพระโพธิสัตว์เสวยทุกขเวทนาน่าสพึงกลัวเช่นนั้น จึงต่างพากันโลดไล่ตามหาศัตรูไปคนละทิศละทาง ยังเหลือเพียงนางพญาช้างมหาสุภัททา ซึ่งเฝ้าเคียงข้างอยู่เท่านั้น แม้พญาช้างโพธิสัตว์ก็ทราบชัด ถึงที่มา แห่งภัย และที่ซ่อน ของศัตรูได้อย่างถ่องแท้ แต่พึงประสงค์ทราบความจำนงของศัตรูโดยเฉพาะตน จึงได้อุบายไล่ให้ช้างมหาสุภัททาไปค้นหาศัตรูเสียในที่อื่น หลังจากนั้นแล้วพระองค์จึงทำลายที่ซ่อนและจับศัตรูนั้นขึ้นมา เบื้องแรกหมายใจจะฆ่าเสีย แต่เห็นผ้ากาสาว-พัสตร์เท่านั้น ก็พลันได้สติละอายบาปประงับโทษเสียได้ จึง

ปลอบถามแต่โดยดีถึงมูลกรณีประหารตน และได้ทราบถึงผลพึงประสงค์งาที่พระนางพญาใช้มาด้วยแรงอาฆาต ก็ประทานอำนวยช่วยตัดให้สมเจตน์จำนง แล้วตั้งปณิธานปรารถนาพระโพธิญาณในภายหน้า พร้อมด้วยทำสัจจกถาประสาทพระคุ้มภัยปวงสัตว์ร้ายให้แก่นายพรานไปสู่ที่จุดหมายปลายทางด้วยความปลอดภัย พอนายพรานจากไปแล้ว พระโพธิสัตว์ฉัททันต์ก็ล้มลงถึงชีวิตอวสาน ฝ่ายพรานโสณุดรนั้นเดินทางมาถึงนครพาราณสีแล้วได้นำงาทั้งคู่เข้าถวายพระนางเจ้าสุภัททา พอพระนางทอดพระเนตรเห็นงาทั้งคู่ก็ทรงหวลระลึกถึงความหลัง ความโศกเศร้าแสนสาหัสก็บังเกิดมี ไม่สามารถจะทนทานได้ ก็ถึงแก่ชีพิตักษัยสิ้นพระชนม์ในขณะนั้นแล

พระพุทธมนต์นี้มีข้อที่น่าศึกษาอยู่ ๓ ประการ คือ ข้อ ๑ เรื่องช้างฉัททันต์ เป็นพญาช้างตระกูลคชลักษณ์อันเยี่ยมยอดประเภทที่หนึ่ง ยิ่งกว่าตระกูลพรหมพงศ์ พิษณุพงศ์ อิศวรพงศ์และอัคนิพงศ์ มีกล่าวไว้ในคัมภีร์อภิธานนัปปทีปิกา ซึ่งพระมหาโมคคัลลานเถระชาวลังกาแต่งไว้ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ถึง ๒๓ นั้น และพระเจ้าลิไทยพระมหาธรรมราชาแห่งสุโขทัย ได้ทรงนำไปกล่าวไว้ในไตรภูมิพระร่วงต่อมา อันช้างสำคัญนี้ถือ

เป็นของคู่บารมีของพระมหากษัตริย์จักรพรรดิราช เรียกว่า ช้างแก้ว แม้ประเทศไทยก็นิยมเช่นกัน เช่นช้างเนกพลพาหนะทรงของพ่อขุนรามคำแหง ที่ชนะศึก พ่อขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดครั้งสุโขทัย และช้างเจ้าพระยาไชยานุภาพ พาหนะทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงชนะศึกใหญ่ครั้งอยุธยาเป็นต้น แม้ปัจจุบันนี้ก็ยังมีพระราชประเพณีอยู่ ข้อ ๒ ที่ว่าพญาช้างฉัททันต์เห็นผ้ากาสาวพัสตร์แล้วไม่ฆ่าพรานโสณุดร เรื่องนี้ก็เป็นจรรยาของผู้เคร่งครัดในศาสนาประการหนึ่ง และเป็นการบำเพ็ญอภัยทานไปด้วยในตัว เพราะความจริงนั้น ผู้มั่นในพระพุทธศาสนาแล้วจะเป็นใครก็ตามไม่ก่อเวร เพราะฆ่าแล้วได้ผลดีอะไรตอบแทนขึ้นบ้าง และเป็นการสร้างเวรสร้างบาปไม่รู้จบ ยิ่งเป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีด้วยแล้ว ไม่กระทำแน่ เพราะเรื่องภัยที่ได้รับนั้น ถือเป็นกรรมของตนหรือเรื่องส่วนตัว ยิ่งอยู่ในภาวะใกล้แตกดับเช่นนั้นควรบำรุงจิตให้ไกลโลภไกลโกรธ มุ่งความดีให้มีจิตแจ่มใสเป็นที่ตั้ง อนาคตจึงจะเป็นสุคติ ด้วยเหตุนี้ แนวทางพุทธศาสนิกชนจึงบอกพระอรหัง เมื่อใกล้หมดลมอัสสาสะปัสสาสะเป็นธรรมเนียมมา เพื่อชำระบาปมุ่งการบุญเป็นหลักยึด ดังนั้น พญาช้างโพธิสัตว์ แม้ไม่มีผ้าเหลืองประ-

จักษ์ ก็คงไม่ฆ่าพรานเป็นแน่ เพราะเป็นการสร้างเวรด้วยอาฆาตตอบ ทั้งเป็นทางอบายในภพหน้า และบั่นทอนพระโพธิญาณ ควรถือเป็นหลักของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ข้อที่ ๓ เรื่องพรคุ้มครองนั้นเป็นแรงอธิษฐาน อาจสำเร็จได้ แต่ต้องเป็นอธิษฐานประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ คือมีปัญญารอบรู้สิ่งที่ควรรู้ จะได้รู้เหตุรู้ผลมีข้อเท็จจริงประจักษ์ และเป็นกรณีที่ชอบที่ควร ข้อที่ท่านกล่าวว่าไม่ให้ประมาท ดังบาลีว่า ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย ประการที่ ๒ มีสัจจะประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง จะได้ขยันมั่นคงมุ่งความสำเร็จเป็นที่ตั้ง แม้มีอุปสรรคจะได้ไม่ท้อถอยและแก้ไขลุล่วงได้ ข้อนี้ท่านกล่าวว่าควรรักษาให้มั่นคง ดังบาลีว่า สจฺจมนุรกฺเขยฺย ประการที่ ๓ มีจาคะกำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ จะได้เป็นกำลังต้านทานเหตุอื่นที่จะมาบั่นทอนทำลายความตั้งใจจริงเสีย ข้อนี้ท่านกล่าวว่า ให้สร้างสรรค์ยิ่ง ๆ ขึ้น เพื่อกำจัดศัตรูของความจริง ดังบาลีว่า จาคมนุพฺรูเหยฺย ประการสุดท้ายมีอุปสมะหรือสันติธรรม สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ จะได้เป็นจิตเด็ดเดี่ยว ไม่มีอารมณ์อื่นรบกวน ตั้งมั่นอยู่ในความสมหวังประการเดียว ข้อนี้ท่านกล่าวว่าให้สนใจค้นคว้าสอบสวนฝึกหัด

ให้เจนจัด ดังบาลีว่า สนฺติ เมว สุสิกฺเขยฺย ตัวอย่างในเรื่องนี้ คือพงศาวดารไทยเป็นทิทัศนะ เช่นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงอธิษฐานเสี่ยงเทียนในวัดป่าแก้วอยุธยา ครั้งยังเป็นพระเธียรราชา ในคราวจะเสด็จมาครองราชย์โดยการทูลเชิญของขุนพิเรนทรเทพและขุนอินทรเทพกับพวก ก็เป็นผลประจักษ์และสำเร็จดังนิมิตอธิษฐานนั้น และอีกเรื่องหนึ่งคือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อเป็นเจ้าเมืองตาก ทรงอธิษฐานขว้างยอดเจดีย์ที่วัดข่อยเขาแก้วหรือดอนแก้ว อำเภอเมืองตาก หักลงมาสมพระทัย เป็นการเสี่ยงพระบารมีเพื่อจะเสด็จยาตราทัพมากำจัดศัตรูของชาติไทย ก็สมพระประสงค์ของพระองค์ทุกประการ ดังนี้เป็นต้น ก็เป็นด้วยแรงอธิษฐานที่ประกอบด้วยคุณสมบัติดังกล่าวนั้นเอง.

พระพุทธมนต์ "โมรปริต"

อุเทตยญฺ จกฺขุมา เอกราชา ฯลฯ โมโร วาสมกปฺปยีติ

ปฏิบัติป้องกันตนจากภัยคนประทุษร้าย

พระพุทธมนต์นี้ชื่อ โมรปริตร อยู่ในปกรณ์โมรชาดก ทัพหวรรค ทุกนิบาต ขุททกนิกายแห่งพระสุตตันตปิฎก และในคัมภีร์อรรถกถาชาดก ภาคที่ ๓ เรื่องที่ ๔ ของวรรคต้น พระโบราณาจารย์เจ้านับถือเป็นของขลัง ใช้เจริญและภาวนาสืบมาแต่โบราณกาล เพื่อคุ้มครองป้องกันตนให้พ้นภัยอันตรายจากคนประทุษร้ายวิเศษนัก แม้พิธีการทั้งในส่วนราชการและประชาราษฎรทั้งในวัดและบ้านเรือน ใช้สวดกันเป็นประเพณีประจำ ดังนั้นโมรปริตรนี้จึงเป็นพระพุทธมนต์ปรากฏอยู่ในจุลราชปริต และมหาราชปริตรแห่งสวดมนต์ฉบับหลวง ซึ่งพระสงฆ์ได้นำมาสวดประกอบพิธีมีอยู่ทุกวันนี้ และโหรยังได้นำไปเป็นพระพุทธมนต์กำกับนพเคราะห์ส่วนของพระอาทิตย์ด้วย โปรดสดับและพิจารณากันต่อไป

โมรปริตรนี้ มีกำเนิดและประวัติดังนี้ เมื่อพระผู้มีพระ-ภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร พระนครสาวัตถี ภิกษุรูปหนึ่งได้เป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านเพราะความกระสันเหตุได้เพ่งเพลินสตรีเพศผู้เลอโฉม และประดับประดาอาภรณ์อันเพริศพริ้งจนลืมสภาวะของตน และได้ถูกนำมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อประทานพระโอวาทระงับเหตุ อาศัยมูลกรณีนี้เป็นพระปรารภ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงประทานพระพุทธดำรัสเป็นทำนองทรงเห็นใจ และตรัสเรื่องความหลังครั้งพระองค์เสวยพระชาติเป็นพญานกยูงโพธิสัตว์ ทั้ง ๆ ที่ทรงเปรื่องปราดและมีเวทย์มนต์ขลัง ทั้ง ๆ ที่รักความสงบและบริสุทธิ์ เพราะได้แฝงตนอยู่ยังแนวเขาลึกเข้าไปไกลจากความยั่วยุให้เกิดความฟุ้งซ่าน และความเศร้าหมองเป็นเวลากาลนานถึงเจ็ดร้อยปี ยังต้องได้รับความยุ่งยากและเสียหายเกือบสิ้นชีวิต เพราะเหตุเสียงอันจับจิตของนางยูงนกต่อนั้น นับประสาอะไรกับภิกษุหนุ่มเห็นปานนี้ ซึ่งมีวัยและสภาพตกอยู่ในฐานะแวดล้อมด้วยอารมณ์ยั่วยุอย่างนั้น จะมีอันเป็นไปไม่ได้ แล้วพระองค์จึงได้ทรงเล่าความหลังครั้งดึกดำบรรพ์ส่วนพระองค์ โปรดคณะสงฆ์เรื่องโมรชาดกประทาน ในท้องเรื่องของโมรชาดกนี้มีมนต์สำคัญอัน

พระโพธิสัตว์ได้ทรงประพฤติเป็นกิจวัตร และกำจัดภัยได้ปรากฏอยู่ ดังข้อความพิศดารต่อไปนี้

ในกาลล่วงมาแล้วนาน ครั้งนั้นในพระนครพาราณสีเป็นรัชสมัยของพระเจ้าพรหมทัต พระพุทธองค์ได้เสด็จอุบัติ ถือกำเนิดเป็นพญายูงทองโพธิสัตว์ ขณะเป็นฟองไข่ก็ทรงสัณฐานมีสีดุจดอกกรรณิกาตูม ขณะเมื่อเป็นปักษีก็ทรงลักษณะงามและมีพื้นขนเหลืองอร่ามดังทองบริสุทธิ์ ประกอบด้วยสร้อยคอแพรวพราวยิบระยับ ประทับอยู่ยังลานยอดเขาทัณฑกหิรัญภูผาลึกเข้าไปในแดนไพรที่สลับซับซ้อนด้วยขุนเขาเป็นชั้นๆอันดับที่สี่ณหิมวันตประเทศ มีพระจริยาวัตรเคร่งครัดในการคารวะพระอาทิตย์และกิจนอบน้อมพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์(อดีต) ไม่ขาด ในโอกาสเช้าและเย็นเป็นประจำ ก่อนออกและกลับจากถิ่นหากินภายนอกที่อาศัย ทรงถือเป็นมนต์คุ้มภัยกันพิบัติไม่มีอันตรายแม้แต่ความตกใจเพียงเล็กน้อย ตลอดกาลนานถึงเจ็ดร้อยปีเป็นกำหนด แต่ต่อมาปรากฏว่าพระนางเขมาราชเทวีพระมเหสีพระเจ้าพรหมทัต ได้ทรงพระสุบินนิมิตเห็นองค์โพธิสัตว์พญายูงตรัสเทศนาน่าเลื่อมใส ครั้นตื่นพระบรรทมแล้วยังฝังพระทัยใคร่จะได้ทรงฟังอีกแต่ก็ไม่สมพระทัย จึงทรงนำ

พระสุบินเบื้องหลังทูลพระสวามี ขอประทานความสำเร็จ ในเรื่องนี้มีบรรยายความว่า พระเจ้าพรหมทัตทรงรับเป็นพระราชภาระสนองพระประสงค์ของพระนาง เสด็จออกทรงปรึกษามวลอำมาตย์หมู่ราชบริพาร และได้ทรงสวนาการทูลแนะให้ประชุมพรานป่าทั่วอาณาเขต เมื่อพรานไพรมาประชุมพรานรุ่นหนุ่มนายหนึ่ง ซึ่งทราบเค้าเป็นเรื่องบอกเล่าสืบมาแต่บิดาตนทูลถวายประจักษ์ผล ก็ทรงปลาบปลื้มพระกมลประทานรางวัลและทรงให้ขันอาสาพามาถวาย พรานหนุ่มนี้ไซร้ได้รับพระราชโองการหาญเข้าไปในไพรเพื่อดักจับ แม้จะเพียรพยายามแล้วๆ เล่าๆก็ไม่สามารถจะได้พระโพธิสัตว์มาสมประสงค์ ท่านเล่าไว้ว่า พญายูงทองนั้นแม้เหยียบแร้วรอดบ่วงก็ไม่เป็นภัย เพราะอาศัยพระปริตรศักดิ์สิทธิ์คุ้มกันรักษารอดมาได้ทุกวัน เป็นเวลาถึง ๗ ปีเต็ม จนพรานนั้นสิ้นชีวิตในดงดอน อันความมรณะของพรานนี้ได้ทราบมาถึงพระนคร พระนางเขมาราชเทวีเมื่อได้ทรงทราบและทรงเศร้าเสียพระทัยสิ้นพระชนม์ไปด้วย เรื่องนี้เป็นผลให้พระเจ้าพรหมทัตถึงทรงพระพิโรโกธรธแค้นพระโพธิสัตว์เลยทรงมุ่งคิดกำจัดพระโพธิสัตว์ให้สิ้นพระชนม์ โดยทรงวางอุบายแยบยลไว้เป็นลายลักษณ์ สลักไว้ในแผ่นทองให้คนทั้งป่วง

ปรารถนาเนื้อพญายูงบริโภค แนะว่าจะหมดโรคอายุยืนยิ่งงามวิไล แแล้วทรงบรรจุไว้ในหีบทองข้างพระที่บรรทม แต่สิ้นเวลากาลนานถึงหกกษัตริย์ ภัยพิบัติก็ไม่มีแก่องค์พระโพธิสัตว์ได้ แม้จะเคี่ยวเข็ญพยายามปานใด ๆ จวบจนถึงสมัยองค์ที่ ๗ เสด็จครองราชย์ ท้าวเธอก็ทรงมุ่งมาดเช่นเดียวกัน แต่ในยุคนี้ได้พรานดีมีอุบายหลายเล่ห์ โดยคาดคะเนกฎธรรมชาติที่ปรารถนาของเหล่าสัตว์ ท่านเล่าว่า พรานผู้นี้ได้ไปนำนางยูงรูปงามและเสียงเพราะมาฝึกหัดให้เจนจัดในเชิงนกต่อ เข้าล่อพระโพธิสัตว์ให้เคลิบเคลิ้มเผลอพระองค์หลงไหล ไม่มีพระทัยใฝ่เจริญพระเวทย์ภาวนามนต์ ก็ติดบ่วงสมความคิด และถูกนำมาถวายแด่กษัตริย์พระองค์นั้นได้ เมื่อพระโพธิสัตว์ได้ถูกนำมาหน้าพระที่นั่งแล้ว พระองค์ก็ได้ทรงรับพระราชปรานีและทรงรับพระ-ราชทานที่ประทับสมพระฐานะ ต่อแต่นั้นจึงมีพระดำรัสทูลถามมูลกรณีที่ให้จับพระองค์มา พระราชาจึงตรัสชี้แจงแสดงถึงสิ่งพึงพระประสงค์ คือเนื้อพระโพธิสัตว์ที่จะพึงเสวย เพื่อเจริญยาวแห่งพระชนม์ชั่วกัลปาวสาน พระโพธิสัตว์จึงดำรัสตอบว่า เรื่องนี้ไม่ชอบด้วยเหตุ เพราะพระองค์พึงประสงค์ความมั่นคงแห่งพระชนม์ในเนื้อของผู้ตกอยู่ในฐานะ เกิด แก่

เจ็บ ตาย ไม่เที่ยงถาวร ดูจะไม่สมพระทัยทรงปรารถนา ที่จริงควรจะเป็นว่า หม่อมฉันไม่รู้จักแก่ รู้จักเจ็บและตายยืนยงอยู่เที่ยงแท้ ดังนี้ เนื้อของหม่อมฉันจึงจะอำนวยความประสงค์นั้นสำเร็จ แต่นี่พระองค์ฆ่าหม่อมฉัน ซึ่งรู้จักเจ็บ รู้จักตายตามธรรมดาแล้ว เนื้อนั้นจะเกิดผลเกินความจริงของเจ้าของเนื้อนั้นได้อย่างไร ขอประทานพระวินิจฉัย พระราชาจึงตรัสแย้งว่า ท่านมีสีดังทองคำ มีกิตติศัพท์ลือกันมาว่า เนื้อของท่านกินแล้ว จึงไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย พระโพธิสัตว์ได้ทูลค้านว่าพระดำรัสนั้นก็ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ควรแก่กรณี เพราะความจริงที่หม่อมฉันมีสีดังทองนั้น เพราะคุณธรรมคือการรักษาศีลในอดีตชาติ แต่ที่ต้องมาเกิดเป็นนกยูงนี้ก็เพราะโทษแห่งอกุศลกรรมสนอง แล้วทรงเล่าชาติกำเนิดในอดีตเมื่อเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ และได้ทรงศีลถวาย พร้อมด้วยหลักฐานคือราชรถที่เคยทรงแต่ปางก่อน อันจมอยู่ในก้นพื้นสระโบกขรณีในพระนครนั้นมาพิสูจน์ พร้อมด้วยเรื่องจุติจากเทวโลกมาเสวยชาติเป็นนกยูงเพราะอำนาจจิตเป็นอกุศล ขณะปฏิสนธิมาประกอบถวายอีกเรื่องหนึ่ง เมื่อพระราชาได้ทรงสดับและรับสั่งให้ขุดค้นราชรถนั้นมาประจักษ์แล้ว พระองค์ก็ทรงสลดพระทัยและทรง

เลื่อมใสใคร่จะได้รับพระธรรมภาษิตสอน พระโพธิสัตว์จึงตรัสเทศนาให้พระราชาทราบถึงกฎแห่งความจริงว่า โลกนี้ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ เพราะต่างเป็นสิ่งที่ประชุมปรุงแต่งขึ้นทั้งนั้น เว้นแต่มรรคผลนิพพานนั่นแหละ จะทำให้พระองค์สมพระทัยพึงปรารถนา แล้วประทานศีลให้พระราชารักษาสืบไป ในที่สุดพระราชาได้ทรงบูชาธรรมะของพระโพธิสัตว์ ด้วยศิริราชสมบัติทั้งเมืองพาราณสี แต่พระโพธิสัตว์ก็ได้ทรงถวายคืนแล้วขอเสด็จกลับยังทัณฑกหิรัญบรรพตในระยะสองสามวันจากนั้นมา ดังนี้แล

โมรปริตรนี้ถือเป็นพระพุทธมนต์ เพราะเหตุพระพุทธองค์ทรงรับรองและตรัสเป็นพระพุทธดำรัสสืบมา ขอแปลรวม ๒ บทถือเอาใจความว่าดังนี้ "พระอาทิตย์นี้เป็นดวงตาของโลกเป็นใหญ่ยิ่ง มีรัศมีดังทอง ส่องพื้นโลกให้สว่าง กำลังขึ้นไปอยู่ก็ดี กำลังอัสดงคตอยู่ก็ดี ด้วยเหตุนี้ ข้าขอนอบน้อมพระอาทิตย์ดวงนั้นนั่นแหละ ซึ่งเป็นแสงทองส่องโลกให้กระจ่างจ้า พวกเราอันท่านได้ให้ความคุ้มครองแล้ว อยู่ได้ปลอดภัยเป็นสุขตลอดวันและคืนในวันนี้ ท่านผู้หมดสิ้นบาป คือบรรลุมรรคผลสำเร็จแล้ว และประสบความรู้ทั่วถ้วนในสรรพธรรม

ข้าขอนอบน้อมท่านทั้งหมด และท่านได้โปรดอภิบาลข้าด้วย พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ก็ดี พระปัญญาเครื่องตรัสรู้ก็ดี ท่านผู้พ้นกิเลสและกองทุกข์แล้วทุกท่านก็ดี ญาณเครื่องพ้นสังสารวัฏก็ดี ข้าขอนอบน้อม นกยูงโพธิสัตว์นั้นบริกรรมพระปริตรนี้แล้วจึงออกหากิน หรือกลับมาพักผ่อน"

ในพระพุทธมนต์นี้ มีข้อที่ควรศึกษาอยู่ ๓ ประการ ประการแรก คือ พระอาทิตย์ ที่ให้การนอบน้อมบูชา มีอยู่ในมนต์นี้ เป็นการแสดงถึงการนับถือในลัทธิเก่าแก่ของโลกลัทธิหนึ่ง อันเป็นศาสนายุคที่สองของโลก ซึ่งเปลี่ยนการนับถือธรรมชาติเบื้องต่ำไปนับถือธรรมชาติเบื้องบน มีอยู่ ๖ ประเภทด้วยกัน คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาวต่าง ๆ ท้องฟ้า ฝนและลมต่าง ๆ และการนับถือพระอาทิตย์นี้เป็นการเริ่มต้นในศาสนาธรรมชาติเบื้องบน มีดาษดื่นอยู่ในโลกต้นยุคทองแดง ดังหลักฐานวัตถุสิ่งของที่ขุดพบมีรูปของดวงอาทิตย์จารึกสลักอยู่ แม้รูปวงล้อธรรมจักรก็ดี และวงล้อรถปัจจุบันนี้ก็ดี ก็ได้เค้ามาจากดวงอาทิตย์และเริ่มมีในยุคนับถือพระอาทิตย์นี้ การนับถือพระอาทิตย์ได้ตั้งต้นขึ้นจากชนชาวอริยกะ สูสะ คาลเดียหรือกัลเดียน อัสสิเรียและบาบิโลน และให้ชื่อพระอาทิตย์ต่าง ๆ

กัน คือ สวิตฤ สมะ ซึ่งกลายมาเป็น ซัน ปัจจุบันนี้ สุกร สุริยะหรือสูริยะ ภาสกร ทินกร วิวัสวัต และโลกจักษุ คือ ตาของโลกเป็นต้นและเป็นลำดับมา อนึ่งการนับ วัน เดือน ปี ทางสุริยคติก็ดี การถือวันอาทิตย์เป็นสำคัญของศาสนาปัจจุบันนี้ก็ดี พิธีการเกี่ยวกับการเถลิงศกสงกรานต์ก็ดี การเชื่อถือวงศ์วานสืบเนื่องมาแต่พระอาทิตย์ เช่นวงศ์ของท้าวศิรธวัช หรือพระชนก พระบิดานางสีดาก็ดี แม้การถือรุ่งอรุณตามพระวินัยของพระพุทธศาสนาเดี๋ยวนี้ก็ดี การบูชาหรือกำหนดทิศของศาสนาหรือของโลกก็ดี ขึ้นอยู่กับการนับถือพระอาทิตย์ทั้งนั้น ดังนั้นการนอบน้อมพระอาทิตย์อันมีอยู่ในมนต์นี้ จึงเป็นของไม่แปลกแต่ประการใด และยังเป็นการยืนยันอีกสถานหนึ่งว่าเป็นมนต์ของเก่าแก่ยุคโบราณ และสมจริงตามเนื้อเรื่องของชาดกนี้ แม้โหรก็ยึดพระอาทิตย์เป็นพระเคราะห์หลักในวิชาการโหร อนึ่ง การนอบน้อมพระอาทิตย์ของพญายูงทองพระโพธิสัตว์นี้ เป็นสัญญลักษณ์อีกสถานหนึ่งในการเปรียบเทียบคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของพระองค์ คือ ความเป็นผู้ประกอบความเพียรเพื่อกำจัดความเศร้าหมองและกองทุกข์ ซึ่งมีลักษณาการคล้ายกันกับอำนาจดวงอาทิตย์เป็น ๗ ประการด้วยกัน ดัง

ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มิลินทปัญหา ตอนที่ว่าด้วยเรื่องที่รู้ได้โดยอุปมาน เป็นคำพูดของพระนาคเสนกับพระยามิลินท์ ดังต่อไปนี้ ประการที่ ๑ พระอาทิตย์ย่อมเผาผลาญน้ำให้เหือดแห้งไปได้ฉันใด ท่านผู้ประกอบความเพียรก็สามารถบำบัดความเศร้าหมองให้หมดสิ้นไปได้ฉันนั้น ประการที่ ๒ พระอาทิตย์ย่อมกำจัดความมืดได้ฉันใด ท่านผู้ประกอบความเพียรก็สามารถกำจัด ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิและทุจริตได้ฉันนั้น ประการที่ ๓ พระอาทิตย์ย่อมเดินเวียนส่องแสงเป็นประจำอยู่ฉันใด ท่านผู้ประกอบความเพียรก็สามารถใช้ปัญญาพิจารณาโดยแยบคายเป็นปกติได้ฉันนั้น ประการที่ ๔ พระอาทิตย์ย่อมมีรัศมีกระจ่างจ้าเป็นระเบียบฉันใด ท่านผู้ประกอบความเพียรก็มีอารมณ์เป็นระเบียบได้ฉันนั้น ประการที่ ๕ พระอาทิตย์ย่อมให้ชาวโลกได้รับแสงอบอุ่นฉันใด ท่านผู้ประกอบความเพียรก็สามารถให้สัตว์โลกรับความอบอุ่นด้วยอำนาจ ศีล สมาธิ และปัญญาได้ฉันนั้น ประการที่ ๖ พระอาทิตย์แสดงให้เห็นเป็นอาการเศร้าโศกได้ในเมื่อเป็นสุริยคาธฉันใด ท่านผู้ประกอบความเพียรก็แสดงอาการสลดใจได้ ในเมื่อประสบสัตว์โลกกระทำทุจริต ไปเกิดในทุคคติ และเห็นผิดทำนองครองธรรมไปฉันนั้น ประการที่ ๗ พระอาทิตย์ย่อมส่องโลกให้เห็นสิ่งดีสิ่ง

ชั่วได้ฉันใด ท่านผู้ประกอบความเพียรก็สามารถให้ประชาโลกรู้ชั่วดีตลอดจนโลกุตตรธรรมได้ ฉันนั้น อันดับต่อไป เรื่องของถ้อยคำภาษาบาลีในมนต์นี้ มีคำต่าง ๆ เช่น "พราหมณ์" หมายเอาผู้หมดสิ้นบาป คือผู้บริสุทธิ์ ได้แก่พระอริยเจ้า "พุทธ" หมายเอาพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ทั้งอดีตและทั้งปัจจุบันด้วย "วิมุตติ" หมายเอาญาณเครื่องพ้นทั้งห้าประการ คือ ตทังควิมุตติ วิกขัมภนวิมุตติ สมุจเฉทวิมุตติ ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ และนิสสรณวิมุตติ อันเป็นแนวหลุดพ้นจากความเศร้าหมองและกองทุกข์เป็นต้น อันดับสุดท้าย เรื่องผลได้จากมนต์ คือความศักดิ์สิทธิ์ได้แก่การคุ้มครองป้องกันภัยได้จริง เรื่องนี้ขึ้นอยู่กับอำนาจจิตที่เป็นสมาธิ เริ่มต้นแต่ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ องค์ฌานและเป็นอภิญญาสมาบัติโดยลำดับ ได้สูงก็แรงขึ้นยิ่งมีการตรัสรู้เข้าช่วยด้วยแล้ว ความแน่นแฟ้นของอำนาจจิตก็ดีได้สมบูรณ์มากขึ้นไม่แปรผันและเสื่อมทราม อนึ่ง การนอบน้อมแด่ท่านและสิ่งสำคัญดังปรากฏในมนต์นั้น เป็นการแสดงถึงความสนใจ และทราบคุณสมบัติดีทั้งมุ่งหมายแนะให้เข้าถึงด้วยตนเองโดยแรงปฏิบัติ และเป็นการเร้าใจให้ผู้ผ่านมนต์นี้เห็นคุณค่า ดำเนินการเพื่อประสบคุณสมบัตินั้น และเจริญรอยตามท่านผู้สำคัญนั้น ๆ เพื่อสันติสุขเป็นผลสืบไป

พระพุทธมนต์ "วัฏฏกปริตร"

อตฺถิ โลเก สีลคุโณ ฯลฯ เอสา เม สจฺจปารมี

ปฏิบัติป้องกันตนให้พ้นอัคคีภัยและระงับเพลิง

โอกาสนี้จะได้อัญเชิญพระพุทธมนต์วัฏฏกปริตร คือ พระพุทธมนต์เครื่องป้องกันอัคคีภัย อาศัยนกคุ่มเป็นมูลเหตุมาบรรยาย ความจริง "วัฏฏก" คำบาลีนี้มีพื้นฐานมาจากคำเดิมว่า "วัฏฏ" ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า "กลม" และท่านนำมาใช้เป็นจักษุภาษา เครื่องกำหนดหมายของมนุษย์เกี่ยวกับนกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเช่นนั้น คือ นกกระจาบ นกกระจิบ และนกคุ่ม และวัฏฏกะชื่อเรื่องสำหรับพระพุทธมนต์นี้ ท่านแปลกันสืบ ๆ มาว่า "นกคุ่ม" พระปริตรนกคุ่มนี้ ดังที่ปรากฏอยู่ในสวดมนต์ฉบับหลวง ตอนมหาราชปริตรหรือสิบสองตำนาน เป็นคำบาลีที่มีจำนวนสี่คาถากึ่ง ซึ่งท่านได้ตัดตอนมาจากท่อนท้ายแห่งวัฏฏกโปตกจริยา อันดับที่ ๙ แห่งเนกขัมมาทิบารมี ส่วนของสัจจบารมี หมวดจริยาปิฎก คัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันต-

ปิฎก เริ่มแต่คาถาที่ ๘ จนจบ ส่วนคาถาเบื้องต้นแห่งวัฏฏก-โปตกจริยา ที่ท่านมิได้นำมารวมเป็นพระพุทธมนต์นั้น เป็นเค้าความมูลเหตุสังเขปของพระพุทธมนต์นี้ และในพระบาลีวัฏฏกชาดก เอกนิบาต กุลาวกวรรค ชาดกปกรณ์ คัมภีร์ขุททกนิกายนั้น ก็มีพระพุทธมนต์ทำนองนี้อยู่เหมือนกัน แต่มีเพียงคาถาเดียวเฉพาะคาถาที่ ๓ ในสี่คาถากึ่งแห่งวัฏฏกปริตรนี้ และเป็นที่ทราบกันทั่วไป ของบรรดาเกจิอาจารย์ทั้งหลายซึ่งได้นำไปประกอบเป็นรูปยันต์นกคุ่มและมนต์กำกับใช้คุ้มครองอัคคีภัย สำหรับความพิสดาร เค้าเรื่อง ส่วนประกอบของพระพุทธมนต์นั้น เป็นข้อความซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้รจนาไว้อยู่ในคัมภีร์อรรถกถาเล่มปฐมภาควรรคสุดท้าย อนึ่ง เรื่องชื่อวัฏฏกชาดกทั้งในส่วนบาลี ทั้งในส่วนอรรถกถา มีชื่อเป็นบาลีซ้ำกันถึงสามแห่ง แต่สองเรื่อง คือที่อยู่ในอันดับที่ ๘ แห่งหังสิวรรค เอกนิบาต เป็นใจความกล่าวถึงเรื่องการใช้ความคิดพิจารณาดี เป็นเหตุพ้นประทุษภัย คือจากถูกฆ่าและจำจองได้เรื่องหนึ่ง และที่อยู่ในอันดับที่ ๙ แห่งขรปุตตวรรค ฉักกนิบาต เป็นใจความกล่าวถึงการอยู่กินด้วยคุณสมบัติสี่ประการ เป็นผลอยู่เย็นเป็นสุขสมบูรณ์และมีผิวพรรณดี อีกเรื่องหนึ่ง ไม่เกี่ยว

กับพระพุทธมนต์นี้ ดังนั้นคงเป็นเรื่องเดียวเท่านั้นเฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธมนต์นี้ ดังกล่าวที่มาไว้เบื้องต้นนั้นแล้ว จะได้บรรยายต่อไป ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า หลังจากเสด็จบิณฑบาตในหมู่บ้านเล็กๆแคว้นมคธ และเสวยภัตตาหารแล้วก็ห้อมล้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ เสด็จพระพุทธดำเนินกลับยังที่พระประสงค์ ณ แนวไพร ขณะนั้นไฟป่าได้เกิดไหม้รุ่งโรจน์ใหญ่หลวง ลุกลามเคลื่อนที่เข้ามายังความตระหนกตกใจให้แก่บรรดาภิกษุมากหลายที่เป็นปุถุชน ซึ่งเดินกระจายล้ำหน้าออกไปบ้าง แผ่ออกไปทางปีกซ้ายปีกขวาบ้าง ติดตามมาด้านหลังบ้าง รอบจุดบริเวณพระพุทธดำเนิน เมื่อต่างประสบภัยเช่นนั้น ก็เป็นเหตุให้บางท่านคิดกำจัดภัยด้วยการจุดเพลิงตอบเป็นการปะทะไฟป่า ทำนองหนามยอกหนามบ่งฉะนั้น แต่ในที่สุดก็ถูกทักท้วงของบางท่านบางรูปให้เปลี่ยนใจ โดยพากันไปขออาศัยพระพุทธบารมีเป็นที่พึ่งระงับภัย โดยต่างเชื่อในพระพุทธปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ จึงตกลงต่างพากันเข้าห้อมล้อมพระพุทธองค์ถ้วนหน้ากัน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์นั้นโดยตลอด แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงพระดำเนินไปประทับยืนอยู่ ณ ที่อันควรส่วนหนึ่ง ด้วย

พระอาการอันสงบ ขณะนั้นไฟป่าได้กระพือโหมเข้ามาเป็นรูปวงล้อม ห่างที่ประทับประมาณ ๑๖ กรีสรอบด้าน และเว้นพื้นที่ตรงที่ประทับและภิกษุสงฆ์พำนักอยู่ เป็นปริมณฑลสัณฐานกลมประมาณเนื้อที่ ๓๒ กรีส (คิดคำนวณตามพระอภิธานัปปทีปิกาจารย์กล่าวไว้ว่า กรีสหนึ่งเป็น ๔ อัมมณะหรืออัมพณะ เทียบอัมมณะหรืออัมพณะหนึ่งเท่ากับชั่วลำเรือชะล่าหรือเรือโกลน ดังนั้น ๑๖ กรีสเท่ากับชั่วลำเรือชะล่า ๖๔ ลำ และ ๓๒ กรีสเท่ากับชั่วลำเรือชะล่า ๑๒๘ ลำ) แล้วไฟป่านั้นก็ดับพรึบลง ดุจจุ่มคบเพลิงที่ลุกโชตนาการลงในแม่น้ำใหญ่ฉะนั้น บรรดาภิกษุสงฆ์ทั้งหลายได้เห็นเหตุการณ์อัศจรรย์เช่นนั้น ต่างก็พากันชมเชยพระพุทธานุภาพกึกก้องทั่วไป พระพุทธองค์ได้ทรงทราบเช่นนั้น และทรงอาศัยเหตุนั้นจึงเสด็จประทับนั่งเหนือผืนผ้าสังฆาฏิสี่ชั้น ที่พระอานนท์เถระเจ้าได้ปูลาดถวาย ณ ที่นั้น ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ซึ่งต่างพากันถวายอภิวาททั่วกัน แล้วมีพระพุทธดำรัสปฏิเสธพุทธานุภาพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นต่างสงสัยและพากันทูลถามกรณีข้อเท็จจริง จึงประทานเล่าความหลัง ครั้งเสวยพระชาติเป็นลูกน้อยพญานกคุ่ม และอำนาจสัตยาธิษฐานที่ทรงกระทำไว้

ในอดีต เป็นแรงคุ้มป้องกันระงับอัคคีภัยได้ แต่ครั้งนั้น อันสืบมาหลายกัปป์หลายกัลป์จนบัดนี้ และที่ ๓๒ กรีส ตรงนี้เคยเป็นที่ประทับครั้งเป็นลูกน้อยพญานกคุ่ม และแรงสัตยาธิษฐานให้ผลคุ้มกัน ไม่เคยประสบอัคคีภัยเลย จึงเรียกที่นั้นว่ากัปป์ฏฐิติปาฏิหาริย์ แม้จนบัดนี้ก็อาศัยแรงสัตยาธิษฐานครั้งนั้นเป็นมูลเหตุ บันดาลให้เป็นไปมิใช่พุทธานุภาพปัจจุบันของพระองค์แต่อย่างใด สิ้นกระแสความประทานเล่า เป็นเนื้อความย่อเพียงนี้

อันเนื้อหาสัตยาธิษฐานของลูกน้อยพระโพธิสัตว์พญานกคุ่ม อดีตชาติของพระพุทธองค์ในครั้งนั้น คือพระพุทธมนต์วัฏฏกปริตร ในที่นี้ จะได้บรรยายเป็นแนวศึกษา เพื่อถือเอาสาระบำเพ็ญประโยชน์กันสืบไป คาถาแรกเบื้องต้นเป็นการกล่าวหลักปฏิบัติ คือคติธรรมสี่ประการ พิจารณาตามคติธรรมนี้แล้ว หากประพฤติได้ไม่ประสบอัคคีภัยเป็นแน่แท้ แม้จะพลั้งพลาดเกิดขึ้นบ้างก็จะระงับได้ไม่ถึงรุนแรงเป็นผลร้าย คติธรรมประการที่หนึ่ง คือพื้นของการเคลื่อนไหวอิริยาบถให้อยู่ในมารยาทเรียบร้อยมีระเบียบจรรยาดี จะดำเนินกิจการก็ดี จะประกอบอาชีพใด ๆ ก็ดี จะอยู่อาศัยในสถานใดก็ดี ถือความ

เรียบร้อยมีระเบียบสง่างามเป็นหลัก ได้ในคติธรรมนี้ คือ มีศีล หรือมีวินัย คติธรรมประการที่สอง คือ หนักแน่นในคุณสมบัติของผู้ดี อันเป็นที่มาของความเจริญก้าวหน้า ในการดำเนินชีวิตและความผาสุก เรียกว่า สัจจะ ในที่นี้ คติธรรมประการที่สาม คือ ความสะอาดทั้งภายในตนในที่อยู่อาศัย และภายนอกในที่ทั่วไป ตลอดจนเกี่ยวข้องกับผู้อื่น มุ่งความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นหลัก เรียกว่า โสเจยยะ ในที่นี้ คติธรรมประการที่สี่ คือเห็นอกเห็นใจกันและกัน คิดเอ็นดูเกื้อกูลกัน ปรารถนาดีปรารถนาชอบต่อกัน มุ่งอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นโดยไม่มีเวร ไม่มีภัย เรียกว่า อนุทยา ในที่นี้ ในที่สุดท่านกล่าวว่า ด้วยความมั่นคงตามคติธรรมสี่ประการดังกล่าวนั้น ท่านจะประกาศสัจจกิริยาเป็นแนวปฏิบัติอันมีค่ายิ่งไว้ คาถาที่สอง เป็นการแสดงกิจเบื้องต้น คือพฤติการณ์นอบน้อมแด่สิ่งที่เคารพนับถือ และส่งกำลังใจเป็นจริงออกปรากฏ คือให้พิจารณาแนบแน่น ถึง พลัง การ แห่ง คติธรรม สี่ประการเบื้องต้นนั้นเนือง ๆ และให้ระลึกถึงตัวอย่างท่านผู้กล้าหาญกระทำความดีไว้แก่โลก คือ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์เป็นหลักยึดดำเนินการ ในที่สุดท่านกล่าวว่า อาศัยพลังแห่งความ

จริงดังกล่าวนั้น จึงทรงกระทำสัตยาธิษฐานสำเร็จผล คาถาที่สาม เป็นคำสัตยาธิษฐานและการแสดงอำนาจจิตเข้าต้านภัยให้สงบระงับไป คาถาที่สี่ เป็นการแสดงผลได้จากสัตยาธิษฐานนั้น คือไฟป่าดับลงไม่เป็นภัยต่อไป ดุจดังน้ำราดฉะนั้น และกึ่งคาถาท้าย เป็นการสรรเสริญแรงแห่งสัตยาธิษฐานของพญานกคุ่ม และได้ทรงอ้างยืนยันว่า เรื่องนี้ก็เป็นสัจจบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมาในฐานะพระโพธิสัตว์ ซึ่งอำนวยผลให้ประสบความเป็นสัมมาสัมพุทธะในปัจจุบันนี้ด้วย จบเนื้อหาพระพุทธมนต์เท่านี้

ต่อไปนี้ จะนำประวัติพญาลูกนกคุ่มโพธิสัตว์ มากล่าวประกอบตามสมควรดังนี้ ในแคว้นมคธแต่อดีต พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติปฏิสนธิเป็นลูกนกคุ่ม ขนาดพระองค์เท่าดุมเกวียน มารดาบิดายังต้องนำอาหารด้วยจะงอยปากมาป้อนเลี้ยงดู ยังไม่มีขนปีกบินและขายังไม่แข็งแรงเดินยังไม่ได้ ขณะนั้นไฟป่าซึ่งไหม้ประจำปีได้ไหม้ลุกลามส่งเสียงโหมน่ากลัวมาถึงที่นั้น บรรดานกทั้งหลายแม้มารดาบิดาพระโพธิสัตว์ก็กลัวภัยต่างหนีเอาตัวรอดไปสิ้น ส่วนพระโพธิสัตว์ถูกทิ้งนอนอยู่ในรังแต่ผู้เดียว ไปไหนไม่รอดได้แต่ชูคอดูไฟไหม้ลามเข้ามา

และรำพึงถึงฐานะของตนอันหมดที่พึ่งและหมดทางหนี จึงใคร่ครวญหาที่พึ่งที่ควรจะมีจะได้ในขณะนั้น ก็ระลึกได้ถึงอำนาจศีลและสัจจธรรมเป็นต้น อันเป็นพื้นคุณธรรมมีประจำโลกอยู่ พร้อมทั้งพระคุณของพระพุทธเจ้าในอดีตที่เปี่ยมไปด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ญาณเครื่องตรัสรู้ และทรงประกอบด้วยสัจจธรรม เมตตากรุณาขันติในสรรพสัตว์ ตลอดจนถึงสัจจบารมีส่วนของพระองค์ ทรงกำหนดไว้เป็นที่ตั้งมั่นแล้ว จึงทรงกระทำสัตยาธิษฐานหยุดยั้งไฟป่าให้สงบลง ไม่ลุกลามต่อไปเพื่อความสวัสดีแก่พระองค์และฝูงนกอื่นเป็นผลสำเร็จดังนี้แล

ด้วยความเชื่อถือในพระพุทธมนต์นี้ ที่ให้ความสวัสดีจากอัคคีภัยได้ เหตุนั้น พระโบราณาจารย์ท่านจึงกล่าวเป็นคำนำเชื้อเชิญให้สวดพระพุทธมนต์นี้ไว้ทั่วกันดังนี้ ด้วยเดชานุภาพพระพุทธมนต์ใด ไฟป่าหยุดยั้งไม่ไหม้พระโพธิสัตว์ ซึ่งอุบัติในกำเนิดนกคุ่มและได้บำเพ็ญพระโพธิสมภารอยู่ เชิญเราทั้งหลายสวดพระพุทธมนต์ปริตรนั้น ซึ่งมีเดชานุภาพมากมีผลคุ้มกันตั้งอยู่ชั่วกัลป์ และพระโลกนาถเจ้าประทานตรัสไว้แก่พระสารีบุตรเถระเจ้าเทอญ

พระพุทธมนต์โพชฌงคปริตร

โพชฺฌงฺโค สติสงฺขาโต ฯลฯ โสตฺถิเต โหตุ สพฺพทา

ปฏิบัติป้องกันตน จากมารเสนามาร และมวลทุกข์ภัย

ทั้งเป็นพระพุทธโอสถด้วย

โพชฌงคปริตรนี้ เป็นพระพุทธมนต์ที่พระสงฆ์ชาวลังกาท่าน ย่อความจากความเรียง หรือ ประเภทคำร้อยแก้ว ของสามสูตรคือมหากัสสปโพชฌงคสูตร มหาโมคัลลานโพชฌงคสูตร และมหาจุนทโพชฌงคสูตร ในคิลานวรรค แห่งโพชฌงคสังยุตต์ มหาวารวรรค สังยุตตนิกาย หรือในสวดมนต์ฉบับหลวง ตอนทุติยภาณวาร โดยแต่งเป็นสำนวนคำประพันธ์หรือประเภทคำร้อยกรอง กล่าวเนื้อหาเพียงใจความพร้อมด้วยระบุพระเถระ ๓ ท่านผู้เกี่ยวข้อง คือพระมหากัสสปเถระ พระโมคัลลานเถระผู้อาพาธ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงประทานสวดโพชฌงค์โปรด และพระมหาจุนทเถระผู้ซึ่งพระพุทธองค์ทรงพระประชวรและได้ทรงนิมนต์ให้สวดโพชฌงค์ถวาย และตามเรื่องปรากฏว่าได้ผลเป็นที่อัศจรรย์ คืออาการประชวรของพระพุทธ-

องค์ก็ดี และอาการของพระเถระทั้งสองนั้นก็ดี หายเป็นปรกติ ทั้งท่านผู้แต่งยังได้เสริมอ้างสัจจะแห่งความอัศจรรย์นั้นมาเป็นพร คือความสวัสดีแก่ผู้ฟังพระพุทธมนต์นี้ในรูปพระปริตร คือ "บทคุ้มครองป้องกัน" ด้วย ดังข้อความบทนำสวดหรือที่เรียกกันว่า บทขัดตำนานโพชฌงคปริตร ที่ท่านแต่งขึ้นแสดงอานิสงส์ไว้ดังต่อไปนี้ "สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ แม้รู้ธรรมเจ็ดประการที่ชื่อว่าโพชฌงค์ อันปราบปรามพระยามารและเสนามารได้ ทั้งกำจัดมวลทุกข์ทั้งผองของพวกผู้เวียนว่ายตายเกิดในภพวนเวียนนี้ให้สิ้นสูญได้อีก และจะได้เป็นผู้เลิศล้ำพ้นอำนาจภพทั้งสาม คือความไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตาย ปลอดปราศจากภัยแท้ ขอเชิญเราท่านทั้งหลายสวดพระพุทธมนต์โพชฌงคปริตรนี้ ซึ่งมีคุณูปการเห็นปานนั้น ดังกล่าวแล้วเป็นต้น อันเกื้อกูลคุณประโยชน์มากหลาย และเป็นพระพุทธโอสถพร้อมกัน เทอญ"

อนึ่ง พระพุทธมนต์โพชฌงคปริตรนี้ นับว่าเป็นที่นับถือกันในบรรดาชาวพุทธ ทั้งในประเทศลังกา และข้ามน้ำข้ามทะเลมานับถือกันในประเทศไทยแต่โบราณกาลสืบมาจนทุกวันนี้ แม้ประเทศใกล้เคียงที่นับถือพระพุทธศาสนาเช่นเราก็นิยมใช้

สวดและนับถือกัน ในงานมงคลทั้งของรัฐและประชาชนพระ-สงฆ์ท่านก็นำไปสวดเป็นประจำ และยังเป็นพระพุทธมนต์ที่โหรใช้เป็นพิธีเสดาะพระเคราะห์เกี่ยวกับพระเสาร์ ตลอดจนพิธีทำบุญฉลองอายุที่มีการสวดพระพุทธมนต์นพเคราะห์พระ-สงฆ์ท่านก็นำโพชฌงคปริตรนี้สวดในส่วนพระเสาร์นพเคราะห์ด้วย อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความขลังนอกจากกล่าวมาแล้วท่านก็ว่า สวดเป็นการต่ออายุและช่วยบรรเทาการเจ็บไข้ได้ป่วยดีนักแล โปรดพิจารณาศึกษาในพระพุทธมนต์โพชฌงคปริตรด้วยเหตุผลข้อเท็จจริงกันสืบไป

คำว่า โพชฌงคปริตร นี้ ปริตร ได้ในความหมายว่า "พระพุทธมนต์บทคุ้มครองป้องกัน" โพชฌงค์ ได้ในความหมายว่า "องคคุณแห่งความเรืองปัญญาเครื่องปลุกใจ" หรือ "องคคุณแห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้" เป็นธรรมอยู่ในกลุ่มโพธิ-ปักขิยธรรม ซึ่งมติพระอรรถกถาจารย์ท่านกระจายออกเป็นหมวดๆ โพชฌงค์เป็นหมวดธรรมที่ ๖ แห่งโพธิปักขิยธรรม ซึ่งเรียงลำดับดังนี้ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรค ๘ รวมเป็นโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการด้วยกัน อันโพชฌงค์ ๗ นั้น

มีข้อธรรมดังนี้ คือ ๑ สติ ความระลึกได้ ๒ ธรรมวิจยะ ความสอดส่องธรรม ๓ วิริยะ ความเพียร ๔ ปีติ ความอิ่มใจ ๕ ปัสสัทธิ ความสงบระงับกายและใจจากอารมณ์ ๖ สมาธิ ความตั้งมั่นแห่งใจ และ ๗ อุเบกขา ความวางเฉย รวม ๗ ประการด้วยกัน และคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สารัตถปกาสินี ซึ่งบรรยายความประกอบเกี่ยวกับโพชฌงค์ได้ยกคำบาลีมาชี้แจงให้ความละเอียดพอถือเป็นหลักประดับความเข้าใจไว้ดังต่อไปนี้

โพชฌงคปริตรนี้ ส่วนแนวปฏิบัติท่านจัดแบ่งเป็น ๒ ขั้น ขั้นต้นเป็นการปฏิบัติมุ่งทำจิตให้สงบ เรียกกันว่า "สมถะวิธี" ตรงกับคำบาลีในพระปริตรนี้ว่า "ภาวิตาหรือภาวิโต" ขั้นสูงเป็นการปฏิบัติมุ่งข้อเท็จจริงใช้ความเด็ดขาดเป็นที่ตั้ง เรียกกันว่า "วิปัสสนาวิธี" ได้ในคำบาลีว่า "พหุลีกตาหรือพหุลีกโต" แม้หัวข้อธรรมทั้ง ๗ นั้นก็มีนัยเป็นสองสถานเช่นกัน คือ สติ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา เป็นธรรมฝ่ายสมถะ คือ ทำจิตให้สงบ ส่วนธรรมวิจยะนั้น เป็นธรรมฝ่ายวิปัสสนา คือปัญญามุ่งพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นใหญ่ อันธรรมะส่วนสมถะนั้นมีคุณสมบัติกำจัดได้แต่ความมิดีมิชอบและทุกข์โทษภัยชั้นพื้น ๆ คือ นิวรณ์ ได้แก่สิ่งแวดล้อมที่กีดกั้นคุณงามความเจริญพื้นสามัญ

ส่วนธรรมะฝ่ายวิปัสสนานั้น มีคุณสมบัติประณีตและเด็ดขาด สามารถกำจัดความมิดีมิชอบและทุกขโทษภัยขั้นลึกล้ำและร้ายแรงได้โดยปราบเป็นขั้น ๆ จนถึงสิ้นสุด ฉะนั้นแนวปฏิบัติที่หวังผลได้แท้จริงและสมบูรณ์นั้น ต้องดำเนินเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ แม้ผลได้ท่านก็วางไว้เป็นระยะเช่นกัน คือระยะเกิดความรู้ยิ่ง ได้แก่การเข้าใจเท่าทันสิ่งแวดล้อมที่มาประสบ ดังคำบาลีว่า "อภิญญายะ" นี้เกิดด้วยแรงสมถะเพียงขั้นระงับเข้าไว้เท่านั้น ระยะต่อไปสูงขึ้น เกิดความกระจ่างแจ้งแจ่มใสด้วยตนเอง ดังคำบาลีว่า "สัมโพธายะ" เป็นขั้นปราบให้หมดไปเพราะทราบซึ้งรู้ถี่ถ้วน ในกระบวนความดีความชั่วทุกประเภทโดยไม่เคลือบแคลง นี้เกิดด้วยแรงวิปัสสนา ในที่สุดเสวยผลที่ทำตนบริสุทธิ์จึงประสบแต่ความสันติสุขฝ่ายเดียว คือพระนิพพาน ที่เป็นคำบาลีอันดับท้ายปรากฏในพระปริตรว่า "นิพฺพานาย" นั้น

บัดนี้จะได้เล่าประวัติพระเถระทั้ง ๓ ท่าน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในโพชฌงคปริตรเป็นประเดิมก่อน ท่านพระมหากัสสปเถระนั้น นามเดิมของท่านว่า ปิปผลิ ท่านเป็นบุตรกปิลพราหมณ์ สกุลกัสสปโคตร ภูมิลำเนาบ้านมหาติฏฐะ มคธรัฐ

เมื่ออายุท่านได้ ๒๐ ปี ได้แต่งงานกับบุตรีพราหมณ์สกุลโกสิย-โคตร ชื่อภัททกาปิลานี อายุ ๑๖ ปี รูปร่างอยู่ในเกณฑ์สวยงาม ภูมิลำเนาสาคลนคร รัฐเดียวกัน ต่างเป็นผู้มั่งคั่งด้วยกันทั้งสองฝ่าย และต่างก็ไม่คิดครองเรือนด้วยกันทั้งสองท่าน หากเป็นด้วยความประสงค์และอุบายของผู้ใหญ่ ท่านจึงจำใจมาร่วมคู่กันด้วยความจำเป็นและต่างครองความบริสุทธิ์ไม่เป็นสามีภรรยาเช่นชาวบ้านอื่นๆ หลังจากมารดาบิดาท่านสิ้นชีวิตแล้ว ท่านได้พร้อมใจกันละทรัพย์สมบัติและบริวารออกบวชและแยกทางกันไป ฝ่ายหญิงได้บวชเป็นภิกษุณีและสำเร็จพระอรหัต ฝ่ายชาย คือท่านพระมหากัสสป ได้พบพระพุทธเจ้า ณ ร่มไทรใหญ่ชื่อพหุปุตตกนิโครธ ระหว่างเมืองราชคฤห์และนาลันทาต่อกัน และท่านได้ประกาศความนับถือยกย่องพระพุทธองค์เป็นพระศาสดา พร้อมด้วยได้รับประทานพระอนุญาตให้บวชด้วยพระพุทธโอวาท ๓ ข้อ เมื่อท่านบวชแล้วก็ได้สมาทานธุดงควัตรเคร่งครัด จนได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในระยะต่อมา เพียงระยะ ๘ วันเท่านั้นจากที่ท่านบวชแล้ว ท่านก็ได้เป็นพระอรหันต์ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จนิพพานแล้ว ท่านได้เป็นพระเถระสำคัญและเป็นประธานในการทำ

ปฐมสังคายนา ปลายชีวิตของท่าน เมื่อมีอายุได้ ๑๒๐ ปี ได้นิพพาน ณ ท่ามกลางระหว่างเขา ๓ ลูก ชื่อกุกกุฏสัมปาต-บรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ ชีวิตของท่านชอบอยู่ป่า แต่ภายหลังพุทธปรินิพพานแล้วท่านจึงเข้ามาอยู่ในพระเวฬุวันเป็นประจำ เมื่อท่านจะได้รับฟังโพชฌงคธรรมเทศนานั้น ท่านกำลังอาพาธหนักและพำนักอยู่ที่ถ้ำปิปผลิคูหา พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จโปรด ณ ที่อยู่ของท่าน เมื่อท่านฟังแล้ว โรคาพาธก็บรรเทาและหายไปนี้เป็นเรื่องหนึ่ง

อีกเรื่องหนึ่งนั้น คือ พระมหาโมคคัลลานเถระ นามเดิมของท่านชื่อโกลิต ท่านเป็นบุตรพราหมณ์นายบ้านสกุลโมคคัล-ลานโคตร และมารดาท่านชื่อโมคคัลลี ภูมิลำเนาเป็นชาวเมืองราชคฤห์ และเป็นเพื่อนร่วมน้ำมิตรและรุ่นราวคราวเดียวกันกับพระสารีบุตรเถระ เมื่อยังเป็นฆราวาส ท่านได้เป็นผู้มีศิลปวิทยาและมีฐานะมั่งคั่ง ท่านได้เบื่อหน่ายในการครองเรือนออกบวชพร้อมกันกับท่านพระสารีบุตรเถระ ครั้งแรกท่านบวชเป็นปริพาชกและต่อมาท่านได้บวชในพระพุทธศาสนา ท่านได้มรรคผลเป็นพระโสดาบันก่อนแล้วสำเร็จพระอรหัตคุณใน

วันที่ ๗ หลังจากท่านบวชแล้ว ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ท่านเป็นพระเถระสำคัญจนได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางมีฤทธิ และสามารถสื่อสารข่าวนรกและสวรรค์มาให้ชาวมนุษย์ทราบได้ ปลายชีวิตของท่านถูกความริษยาจากนักบวชพวกเดียรถีย์จ้างโจรทำร้ายท่านถึงสิ้นชีวิต แม้ท่านได้ทราบข่าวนี้และมีทางหลบหนีได้นานาประการ และได้หลบลี้ภัยนี้มาแล้วถึง ๒ ครั้ง แต่ในที่สุดด้วยอำนาจกรรมเก่าของท่านท่านก็ยอมให้โจรทุบตาย เป็นอันว่าท่านต้องนิพพานไปตามธรรมดาของสังขาร ณ ที่ตำบลกาฬสิลา แคว้นมคธ ณ วันปลายเดือนแห่งกัตติกมาส หลังการปรินิพพานของท่านพระสารีบุตรเถระคู่สหายของท่าน ๑๕ วัน ท่านพระโมคคัลลานเถระนี้ ได้รับพระเมตตาทรงประทานโพชฌงคเทศนา ณ เขาคิชฌกูฏ ด้วยพระพุทธองค์เอง เพราะเหตุว่าท่านอาพาธและเสวยทุกขเวทนาหนัก เมื่อท่านฟังแล้วโรคาพาธก็บรรเทาและหายไปในที่สุด นี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

เรื่องที่สาม เกี่ยวกับพระมหาจุนทเถระ ท่านผู้นี้เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อวังคันตะและนางสารีพราหมณี ชาติภูมิบ้านตำบลนาลันทา แคว้นมคธ เดิมท่านชื่อจุนทะ ต่อมามีผู้ต่อเติมชื่อ

ท่านว่า จูฬจุนทะ ภายหลังท่านบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ปรากฏชื่อเป็นมหาจุนทะ ท่านเป็นน้องชายพระสารีบุตรเถระ และเคยเป็นพุทธอุปฐากพระผู้มีพระภาคเจ้าครั้งหนึ่ง ท่านเป็นผู้เคร่งครัดในสามัคคีธรรมยิ่งนัก และเคยให้โอวาทระงับการวิวาทระหว่างพระคณะคันถธุระ และพระคณะวิปัสนาธุระซึ่งก่อความบาดหมางกันขึ้นครั้งพุทธกาลได้ผล ท่านได้เคยติดตามและได้ปฏิบัติบำรุงพระสารีบุตรเถระเมื่อใกล้นิพพาน ณ บ้านเดิมของท่าน จนในที่สุดพระสารีบุตรเถระนิพพาน ท่านได้นำอัฐิธาตุบาตรจีวรของพระสารีบุตรเถระมาถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ ที่ประทับกรุงสาวัตถี ท่านผู้นี้แหละได้รับนิมนต์จากพระผู้มีพระภาคเจ้าเทศน์โพชฌงคปริตรถวายครั้งเมื่อพระพุทธองค์ทรงประชวร มีพระเวทนากล้า ณ มหาวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน จนพระพุทธองค์ทรงบรรเทาด้วยพระโรคาพาธและในที่สุดทรงหายประชวร นี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับโพชฌงคปริตร

เนื้อความในโพชฌงคปริตรพร้อมด้วยข้ออธิบาย

ประการแรกคือสติได้ในความหมายว่า "ความระลึก หรือความนึก" และมีคำอธิบายไว้เฉพาะเป็น ๒ นัย คือ ได้ดี นัยหนึ่ง ถูกต้อง นัยหนึ่ง ความไม่ลืมเลือน ความไม่ฟั่นเฟือน เป็นความ

ระลึกนึกได้ดี ความไม่เลินเล่อ ความไม่มัวเมาเหลวไหล เป็น ความระลึกนึกถูกต้อง ผู้ใดมีคุณธรรมดังกล่าวนั้น ชื่อว่ามีสติ ผู้ตรงกันข้าม เป็นผู้ไร้สติหรือขาดสติ ชื่อว่าผู้ประมาท อันสติ นี้เป็นธรรมที่คอยรั้ง คอยกำกับจิตมิให้เลื่อนลอย เผลอไป วิปริตผิดพลาดลง อุปมาดังหินที่คอยให้น้ำหนักแก่วัตถุอื่น ที่เบาและเคลื่อนไหวง่ายฉะนั้น เพราะจิตเป็นธรรมชาติที่เบา และเคลื่อนลอยไปตามอารมณ์เป็นปกติ ด้วยเหตุนี้ สติจึงจำ ต้องมีประจำจิตอยู่เสมอทุกขณะพูด ทำ คิด และทุกขณะอิริยาบถ มิฉะนั้น การพูด การทำ การคิด ก็ดี อิริยาบถก็ดี จะเป็น โทษคือผิดเสียหายได้ และยิ่งปลูกฝังสติให้มีกำกับจิตได้มาก เท่าไรยิ่งมีคุณมากเท่านั้น ผู้ประสบความสุขความเจริญ ความ มั่นคงในชีวิตก็ดี ผู้ได้มรรคผลทางศาสนาก็ดี ล้วนเกิดแต่มี สติดีทั้งนั้น สติ นี้ คัมภีร์พระอภิธรรมท่านจัดเป็นส่วนเจตสิก คือธรรมชาติที่เกิดร่วมหรือประกอบเสมอกับจิต จึงเป็นของ สะดวกที่จะบำรุงให้มีประจำจิต และข้อสังเกตว่าจิตมีสติหรือ ไม่นั้น พระอรรถกถาจารย์ปกรณ์อภิธรรมก็ได้กล่าวไว้เป็น เครื่องพิสูจน์ดังนี้ คือ มีความระลึกนึกได้และถูกต้องเสมอเป็น ลักษณะ ๑ มีความไม่หลงลืมเป็นคุณสมบัติ ๑ มีการรักษา

เรื่องไว้คงที่หรือหยั่งความทรงจำได้มั่นคงเป็นอาการปรากฏ ๑ และมีความจดจำได้เป็นหลักฐานหรือมีความนึกคิดได้ทันท่วงทีเป็นปรกติ ๑ ดังนั้น สติ จึงเป็นธรรมที่ให้คุณประโยชน์แต่ประการเดียว ท่านจึงกล่าวว่าเป็นธรรมมีอุปการะมากด้วยเหตุนี้ พึงปฏิบัติเจริญสติให้บังเกิดมีคือ ๑. ต้องกำหนดได้และรู้สึกตนอยู่เสมอทุกอิริยาบททุกขณะการบริโภคอุปโภคและการถ่ายออก ๒. ต้องเว้นการสมาคมกับผู้ไร้สติ ๓. ต้องคบหาเนือง ๆ กับผู้มั่นคงด้วยสติ และ ๔. ต้องควบคุมสติให้พร้อมอยู่เสมอทั้งในส่วนกายวาจาใจ และทุกขณะที่ได้รับผัสสะรวม ๔ ประการด้วยกัน

ประการที่ ๒ คือ ธรรมวิจยะ ได้ในความหมายว่า "ความสอดส่องธรรม" และคำว่า "ธรรม" ในที่นี้ ท่านประสงค์เอาความดีและความชั่วซึ่งเกิดแต่การทำการพูดและการคิด อันเรียกกันว่า "กรรม" ดีเป็นกุศลกรรม ชั่ว เป็นอกุศลธรรม เมื่อมีการวิจัย คือสอดส่องค้นคว้าแล้ว ก็มีเหตุผลรู้เท่าทันว่ากรรมดีให้ผลเป็นสุข กรรมชั่วให้ผลเป็นทุกข์โทษ ธรรมดาของคนมีสติดี เมื่อทราบข้อเท็จจริงด้วยการวิจัยอย่างนี้แล้วก็ต้องละกรรมชั่ว ทำแต่กรรมดีประการเดียว เริ่มแต่ต้นจนถึง

เด็ดขาดอันเป็นบทบาทของพระอริยเจ้าเป็นที่สุด อันธรรมวิจัยนี้ที่แท้จริงก็คือปัญญา ได้แก่ความฉลาดรอบรู้เท่าทันกับสิ่งแวดล้อมที่มาประสบนั่นเอง แม้คัมภีร์พระอภิธรรมท่านก็กล่าวว่าเป็นปัญญินทรียเจตสิก ได้แก่ธรรมชาติที่เกิดหรือประกอบกับจิตและเป็นใหญ่ คือปัญญา เป็นธรรมที่ควรบำเพ็ญให้มีประจำจิตคู่กับสติ และข้อพิสูจน์ที่พระอภิธรรมัตถกถาจารย์บรรยายเป็นข้อสังเกตไว้ในอาการที่จิตมีปัญญาหรือมีธรรมวิจัยหรือไม่ดังนี้ คือ มีความรู้แจ้งตามความเป็นจริงเป็นลักษณะ ๑ มีอำนาจกำจัดความเขลารู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้เป็นคุณสมบัติ ๑ มีความปราศจากความโง่งมงายเป็นอาการปรากฏ ๑ และมีความแน่นอนเป็นตัวของตัวเองอย่างคงที่ ๑ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ปัญญาหรือธรรมวิจัยจึงเป็นธรรมที่ควรมี และปัญญาประเภทนี้จะเกิดมีขึ้นได้ ต้องเกิดควบคู่กับสติ และมีสมาธิเป็นมูลฐาน มิฉะนั้นจะกลายรูปเป็นฉลาดแกมโกงหรือเจ้าเล่ห์ไป ดังนั้นพึงเจริญธรรมวิจัยคือปัญญาได้แก่การสอดส่องหาเหตุผลข้อเท็จจริงให้บังเกิดมีด้วยวิธีนี้ คือ ๑. ต้องหมั่นหาทางแก้ข้อเคลือบแคลงกับผู้ฉลาดสามารถเสมอ ๒. ต้องเป็นคนสะอาด รักษาไว้มั่นคงเป็นปรกติ ๓. ต้องรู้จักปรับความพอดีระหว่างความเชื่อถือกับ

ความปราดเปรื่อง และความเพียรกับความสงบให้คงเส้นคงวาได้ ๔. ต้องไม่คบคนโฉดเขลา และมุ่งคบแต่ท่านผู้เรืองด้วยปัญญาเป็นนิตย์ ๕. ต้องพิจารณาจับเหตุผลและข้อเท็จจริงไม่งมงาย ๖. ต้องควบคุมจิตให้รอบรู้กระจ่างแจ้งเป็นจริงเสมอ ทุกอาการอิริยาบถและทุกขณะที่ผัสสะกระทบ รวม ๖ ประการด้วยกัน

ประการที่ ๓ คือ วิริยะ ได้ในความหมายว่า "ความเพียร" และมีอาการเป็นข้อพิจารณาได้ดังนี้ คือความกล้าหาญ ขะมักเขม้นเอาจริง ธรรมข้อนี้สำหรับบำรุงจิตให้เข้มแข็งไม่ท้อแท้อ่อนแอ ช่วยการปฏิบัติให้เด็ดขาด ดำเนินการตามข้อเท็จจริงที่ปัญญาหรือธรรมวิจัยชี้ขาดให้ คัมภีร์อภิธรรมก็กล่าวว่าเป็นเจตสิก คือ เรื่องเกี่ยวกับจิตใจเหมือนกัน และเป็นธรรมที่ควรปลูกฝังให้มีแท้ เพราะทำให้ก้าวหน้าไปสู่ความสุขความเจริญได้ เมื่อบำเพ็ญแล้วสมบูรณ์หรือบกพร่องประการใด อรรถกถาอภิธรรมได้กล่าวเป็นแนวพิศูจน์ไว้ดังนี้ คือ มีความบากบั่นขยันขันแข็งเป็นลักษณะ ๑ มีความร่วมมือกับคุณธรรมอื่นมีสติและปัญญาเป็นต้น ไม่ท้อถอยเป็นคุณสมบัติ ๑ มีความกล้าแกร่งไม่อ่อนแอเป็นอาการปรากฏ ๑ และมีการรวบรัดปรารภอุปสรรคคือเกิดแก่เจ็บตายเป็นต้นบ้าง พิจารณาการงาน

อยู่เนือง ๆ บ้างเป็นหลัก ๑ วิริยะนี้ เป็นธรรมฝ่ายดีที่ควรปลูกฝัง แต่ขาดสติและปัญญาควบคุมแล้ว อาจฟุ้งซ่านและเสียหายได้ วิธีแก้วิริยะที่รุนแรงนั้น ต้องใช้ปัสสัทธิและอุเบกขา ธรรมเบื้องปลาย อันจะอธิบายต่อไป เข้ายับยั้ง วิริยะจะบังเกิดมี พึงปฏิบัติดังนี้ คือ ๑. ต้องพิจารณาเห็นภัยในการขยันหมั่นเพียรไปในทางไม่ดีเป็นเบื้องต้นก่อน ๒. ต้องทราบซึ้งถึงคุณสมบัติของความเพียรเป็นอย่างดี ๓. ต้องยึดแนวดำเนินของผู้มีความเพียรเป็นเอก เช่น พระพุทธเจ้าไว้เป็นหลัก ๔. ต้องกำหนดการบริโภคพอประมาณ ๕. ต้องรู้จักถ่ายเทคุณสมบัติของบุคคลตัวอย่างที่เยี่ยมด้วยความเพียร เช่นพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติ ๖. ต้องหมายขันขยันหมั่นเพียรโดยยึดเอาบุคคลตัวอย่างนั้นเป็นหลักชัยไว้ ๗. ต้องระลึกถึงชาติสกุลฐานะของตนไว้เสมอ ๘. ต้องคอยเปรียบเทียบกับเพื่อนฝูงประกอบด้วย เช่นเป็นพระก็หมายถึงเพื่อนพรหมจรรย์เป็นเครื่องเทียบเคียง ๙. ต้องเว้นคบคนเกียจคร้านและคบหาคนขยันหมั่นเพียร ๑๐. ต้องขยันหมั่นเพียรเอาจริงเสมอทุกกาลเวลา รวม ๑๐ ประการด้วยกัน

ประการที่ ๔ คือ ปีติ ได้ในความหมายว่า "ความอิ่ม

ใจ" เป็นธรรมประคองจิตให้สดชื่นแจ่มใสและเกิดฉันทะความพอใจในการปฏิบัติคุณความดี มีวิเคราะห์คำว่า ธรรมชาติที่ยังกายและจิตให้เอิบอิ่ม มีลักษณะมากและน้อยเป็นลำดับ ๕ ชั้น คือ มีอาการเล็กน้อย เช่นขนลุก น้ำตาไหล หรือมีสีขาวปรากฏเป็นต้น เรียกขุททกาปีติ มีอาการเป็นพัก ๆ ครู่ ๆ เช่นแสงแวบวาบ ซู่ซ่าตามเนื้อตัวหรือมีสีแดงเรื่อ ๆ ปรากฏ เป็นต้น เรียกขณิกาปีติ มีอาการรุนแรงยิ่งกว่าที่กล่าวนั้น เช่นร่างกายโยกไหวสั่นทั่วสรรพางค์ หรือมีสีเหลืองอ่อนปรากฏเป็นต้น เรียกโอกกันติกาปีติ มีอาการโลดโผนมาก เช่นกายลอยขึ้น หรือมีสีเหลืองปรากฏชัดเป็นต้น เรียกอุเพงคาปีติ มีอาการซาบซ่าน เย็นวาบทั่วกาย หรือมีสีเขียวปรากฏเป็นต้น เรียกผรณาปีติ เรื่องปีตินี้ ก็จัดเป็นเจตสิก เกี่ยวกับจิตใจเช่นเดียวกัน และเป็นธรรมที่ควรบำเพ็ญ เมื่อจิตหดหู่หงอยเหงาอ่อนระโหย เพื่อเป็นกำลังฟื้นฟูจิตให้นิยมในการปฏิบัติคุณงามความดียิ่งขึ้น ข้อพิสูจน์ปีติว่ามีเป็นอุปกรณ์แก่จิตหรือไม่ในเมื่อบำเพ็ญอยู่ คัมภีร์อรรถกถาอภิธรรมกล่าวไว้เป็นหลักสังเกตดังนี้ คือ มีความชื่นฉ่ำเป็นที่น่าชื่นชมเป็นลักษณะ ๑ มีความเอิบอิ่มหรือซาบซ่านทั่วกายและใจเป็นคุณสมบัติ ๑ มีความ

เบิกบานเป็นอาการปรากฏ ๑ และมีความเสวยอารมณ์ปรกติ มีความกำหนดหมายดี และมีความรู้สึกดีเป็นปรกติ ๑ การปฏิบัติเพื่อให้ปีติบังเกิดมี ดำเนินการดังนี้ คือ ๑. ต้องระลึกถึงท่านหรือสิ่งที่ดีงาม เช่น พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นต้น เป็นประจำ ๒. ต้องไม่คบหาผู้เป็นปฏิปักษ์ในความนิยมเลื่อมใสแตกต่างกับเรา เช่น พระรัตนตรัย เป็นต้น ๓. ต้องคบหากับผู้มีจิตใจนิยมเลื่อมใสแนวเดียวกับเรา ๔. ต้องพิจารณาแต่ในเรื่องที่จะให้เกิดปีติ ไม่ลึกล้ำนัก เช่นเรื่องในพระสูตร ๕. น้อมจิตให้ชื่นบานอยู่เสมอ รวม ๕ ประการด้วยกัน

ประการที่ ๕ คือ ปัสสัทธิ ได้ในความหมายว่า "ความสงบระงับกายและใจ" เป็นคุณธรรมเครื่องบรรเทาความกระวนกระวายที่เกิดขึ้นเพราะแรงรักแรงชังและแรงหลง ทั้งเป็นองค-ธรรมเครื่องยับยั้งวิริยะมิให้เกินขอบเขตจนฟุ้งซ่านไป และรักษาระดับวิริยะให้เป็นไปอย่างมีระเบียบ คือ แข็งแกร่งแต่เรียบร้อย ท่านจัดเป็นเจตสิกดุจธรรมที่กล่าวมาแล้วเหมือนกัน และมี ๒ ชนิด คือ ความสงบเกี่ยวกับส่วนทางกาย เรียกว่า กายปัสสัทธิ และความสงบเกี่ยวกับส่วนจิต เรียกจิตตปัสสัทธิ

เป็นธรรมที่ควรอบรมให้มี เพื่อคอยแก้ไขวิริยะมิให้ฟุ้งซ่าน และเพื่อเป็นตราชูรักษาความเที่ยงตรง คือเร่งรุกรบบุกเบิก หรือผ่อนผันปรับปรุงแก้ไข ระหว่างธรรมวิจยะ วิริยะ ปีติ กับ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา ให้สม่ำเสมอ ข้อพิศูจน์ตามแนวอรรถ-กถาสำหรับหยั่งดูว่ามีปัสสัทธิหรือไม่ ดังนี้ คือ มีความสงบ ระงับไม่เร่าร้อนทั้งกายและจิตเป็นลักษณะ ๑ มีความข่มการ กระวนกระวายกายและจิตอยู่เป็นคุณสมบัติ ๑ มีความไม่กระ-สับกระส่าย และมีความเยือกเย็นเป็นอาการปรากฏ ๑ และมี กายและจิตอยู่ในอำนาจได้ ๑ ดังนั้น ควรปฏิบัติเจริญให้ปัส-สัทธิบังเกิดมีตามหลักการนี้ คือ ๑. บริโภคอาหารที่ประณีต ๒. อยู่ในที่ที่สบายเหมาะสมกับตัวเรา ๓. พักผ่อนตามอิริยา-บถที่สมควร ๔. ประกอบกิจการให้พอดีกับตน ๕. เว้นคบ พาลและคนฟุ้งซ่านเสีย ๖. คบแต่คนดีมีความสงบเรียบร้อย ๗. ประกอบกายและใจอยู่ในความสงบ รวมเป็น ๗ ประการ ด้วยกัน

ประการที่ ๖ คือ สมาธิ ได้ในความหมายว่า "ความตั้งมั่นแห่งจิตอยู่ในอารมณ์หนึ่งที่กำหนดไว้เป็นหลัก" เป็น คุณธรรมที่สร้างจิตให้เที่ยงตรงและเกิดกำลังเป็นฌานสมาบัติ และเป็นอภิญญาเกิดฤทธิอำนาจได้ต่าง ๆ ทั้งยังเป็นทางให้เกิด

ปัญญากระจ่างแจ้งเข้าใจสภาวธรรม คือกฎของความจริงที่เรียกว่าตรัสรู้ได้ ซึ่งส่วนนี้นับเป็นจุดประสงค์ที่แท้ของพระพุทธ-ศาสนา สมาธินี้ท่านก็กล่าวว่าเป็นเจตสิกประเภทเกี่ยวกับจิตใจเช่นกัน เรียกเอกัคคตา เป็นธรรมที่ควรปลูกฝังแท้ มิฉะนั้นจะเป็นผู้ขาดความแน่นอนและไม่บรรลุที่หมายปลายทาง ทั้งไม่เกิดปัญญาอันบริสุทธิ์จริง ข้อพิศูจน์สมาธิว่ามีหรือไม่นั้น พระอรรถกถาจารย์ท่านวางให้กำหนดดังนี้ คือ มีความไม่สับสนหรือมีความตั้งมั่นแห่งจิตเป็นลักษณะ ๑ มีการประมวลคุณธรรมอื่น ๆ ให้เกิด เช่นปัญญาเป็นต้น เป็นคุณสมบัติ ๑ มีความสงบแน่วแน่เที่ยงตรงเป็นอาการปรากฏ ๑ และมีความสุขกายสุขใจเป็นผลประจักษ์ ๑ เมื่อต้องประสงค์มีสมาธิให้เกิดมี พึงปฏิบัติตามหลักการดังนี้ คือ ๑. ต้องชำระสถานที่เครื่องใช้ และร่างกายให้สะอาด ๒. ต้องปรับศรัทธากับปัญญาและวิริยะกับสมาธิให้พอดีกัน ๓. ต้องไหวพริบรู้จักแก้ภาพที่ปรากฏขณะนั่งสมาธิโดยกำหนดนิมิตรที่ตนถือเป็นหลักให้ชัดขึ้น ๔. ต้องรู้จักประคองจิตอย่าให้หดหู่และข่มจิตอย่าให้ฟุ้งซ่าน ๕. ต้องรักษาจิตให้แช่มชื่นเป็นปรกติ ๖. ต้องควบคุมจิตให้อยู่ในระเบียบสม่ำเสมอได้ ๗. ต้องเว้นบุคคลที่

ขาดสมาธิและคบคนที่มีสมาธิดีเป็นมิตร ๘. ต้องฉลาดในการเจริญสมาธิ คือดำเนินการเป็นฝ่ายฌานสมาบัติหรือฝ่ายวิปัสสนา-ญาณเพื่อมรรคผลให้ถูกต้อง ๙. น้อมใจเป็นสมาธิตามหลักการที่ศึกษาทุกโอกาส รวม ๙ ประการ

ประการที่ ๗ คือ อุเบกขา ได้ในความหมายว่า "ความวางเฉย" เป็นกิริยาเพ่งดูดวงจิตที่ประกอบกิจตามแนวธรรมทั้ง ๖ เบื้องต้นนั้น เป็นธรรมสำรวจความเหมาะสมและรักษาความพอดิบพอดีให้คงเป็นไป คือปรกติ และยังเป็นคุณธรรมสำหรับพักผ่อนไปในตัว ทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติงานนั้นคงเส้นคงวาอยู่ เท่ากับออมจิตมิให้บอบช้ำ เพื่อให้งานดำเนินไปไม่หยุดยั้งและเสียหาย หากธรรมฝ่ายรบรุกบุกเบิกรุนแรงไป อุเบกขายังเป็นธรรมคลี่คลายให้เข้าขั้นปรกติได้อีกด้วย ในพระอภิธรรมก็จัดอุเบกขาไว้เป็นส่วนเจตสิกดุจกัน แต่เรียกชื่อว่า ตัตรมัชฌัต-คตาเจตสิก และอรรถกถากำหนดข้อพิศูจน์ความมีอุเบกขานี้ไว้ดังนี้ คือ มีการทรงจิตและธรรมชาติที่เกิดกับจิต คือ เจตสิกเช่นธรรมทั้ง ๖ ประเภทเบื้องต้นนั้นให้ประสานงานกันเป็นลักษณะ ๑ มีการคอยปราบและเสริมความยิ่งและความหย่อนส่วนของจิตและเจตสิกให้อยู่ในระเบียบเป็นคุณสมบัติ ๑ มีการ

รักษาระดับความเป็นกลางให้คงเส้นคงวา คือปรกติเสมอไปเป็นอาการปรากฏ ๑ และมีการร่วมงานกับจิตและเจตสิกอื่นอย่างใกล้ชิด ๑ ดังนั้น การเจริญอุเบกขาคือความวางเฉยให้เกิดมีนั้นจึงจำเป็น ปฏิบัติการมีหลักการดังนี้ คือ ๑. ต้องวางจิตถือกรรมเป็นหลัก ไม่ถือสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เพ่งกำหนดรูปนามเท่านั้น ๒. ต้องวางจิตอยู่ในพระไตรลักษณ์ ๓. ต้องเว้นสมาคมกับผู้ที่ยึดมั่นในสัตว์สังขาร และสมาคมแต่ผู้วางเฉยได้ในสัตว์และสังขาร ๔. ต้องน้อมใจให้เห็นสภาวธรรมเป็นอุเบกขาทุกขณะบำเพ็ญเพียร รวม ๔ ประการด้วยกัน.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พาณิชย์เจริญ ถนนประชาธิปก มุมวงเวียนใหญ่ ธนบุรี
นายนพ เจริญพิทักษ์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๙